

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК**

**ПОЛОЖЕННЯ
ПРО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Ужгород – 2012

УДК 378.016
ББК Ч 48.21
П – 52

Положення про навчально-методичний комплекс навчальної дисципліни / Упорядники : Зан М.П., Остапець Ю.О., Пелін О.В., Староста В.І. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2012. – 72 с.

У методичному виданні представлено «Положення про навчально-методичний комплекс», прийняте на Вченій раді факультету суспільних наук. У ньому відображено структуру навчально-методичного комплексу дисципліни, де зокрема подається опис складових навчальної та робочої програм навчальної дисципліни, комплексної контрольної роботи (ККР), навчально-методичних матеріалів. Упорядники презентують алгоритм розробки навчально-методичного комплексу, порядок оформлення та затвердження його складових. Також представлений глосарій навчально-методичного комплексу, що включає витяги з основних нормативно-правових документів, які регламентують навчально-методичну складову вищої школи України.

Основний зміст роботи доповнюють додатки, де включено зразки оформлення навчальної та робочої програм навчальної дисципліни, комплексної контрольної роботи (ККР).

Видання адресоване викладачам суспільних дисциплін вищих навчальних закладів.

Рецензенти:

Бebик Валерій Михайлович,

доктор політичних наук, професор,
проректор з політичних комунікацій – керівник департаменту
політичних комунікацій, аналізу та прогнозування Відритого
міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Сливка Олександр Георгійович,

доктор фізико-математичних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний
університет» від 15 березня 2012 р., протокол № 8

© Зан М.П., Остапець Ю.О.,
Пелін О.В., Староста В.І., 2012

З М І С Т

ПОЛОЖЕННЯ ПРО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	4
1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	4
2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ.....	4
3. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ.....	5
4. РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	5
5. КОМПЛЕКСНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА (ККР).....	8
6. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ (НММ) ДЛЯ ЛЕКЦІЙ.....	9
7. ПОРЯДОК РОЗРОБКИ НМК.....	10
8. ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ СКЛАДОВИХ НМК.....	11
ГЛОСАРІЙ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ.....	12
ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОРЯДОК ТА МЕТОДИКУ ПРОВЕДЕННЯ СЕМЕСТРОВИХ (КУРСОВИХ) ЕКЗАМЕНІВ І ЗАЛІКІВ В УЖГОРОДСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ.....	67

ПОЛОЖЕННЯ ПРО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Дане Положення розроблено як складова системи управління якістю освіти і встановлює однакові вимоги до змісту й оформлення навчально-методичних комплексів (НМК) навчальних дисциплін, передбачених навчальними планами, за якими проводиться підготовка фахівців на факультеті.

1.2. Передбачений Положенням обсяг навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни є однією з умов, що дозволяють досягти необхідної якості освітньої діяльності, ефективно організувати самостійну роботу студента й зберегти спадкоємність у викладанні навчальних дисциплін.

1.3. Вимоги Положення є обов'язковими для усіх навчальних структурних підрозділів факультету.

1.4. НМК є інтелектуальною власністю викладача (колективу викладачів) та майновою власністю факультету. Відповідальність за збереження НМК покладається на завідувача кафедри, за якою закріплена навчальна дисципліна.

1.5. При зміні викладачів, які викладають відповідну навчальну дисципліну, НМК передається його авторами у присутності завідувача кафедри (голови методичної комісії).

2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ

2.1. *Навчально-методичний комплекс (НМК)* – це сукупність нормативних та навчально-методичних матеріалів на паперовій та/або в електронній формах, необхідних і достатніх для ефективного виконання студентами робочої програми навчальної дисципліни, передбаченої навчальним планом підготовки студентів відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня за напрямом підготовки (спеціальністю).

НМК повинен забезпечити всі основні етапи педагогічного процесу - повідомлення навчальної інформації і її сприйняття, закріплення й удосконалення знань, умінь і навичок, їх застосування й контролю та основних функцій освітнього процесу – освітньої, виховної та розвивальної. НМК розробляється для всіх навчальних дисциплін відповідно до навчального плану.

2.2. **Навчально-методичний комплекс** (кожен упорядкований в окремий файл, а всі – в папку з назвою «НМК з навчальної дисципліни...») **включає наступні компоненти:**

- навчальна програма дисципліни;
- робоча програма навчальної дисципліни;
- навчально-методичні матеріали для лекцій (конспект лекцій, підручник тощо);
- плани та методичні матеріали для проведення практичних, семінарських занять і лабораторних робіт;
- дидактичне забезпечення самостійної роботи студентів (в т.ч. з використанням інформаційних технологій);
- білети на іспит (2 комплекти; зразок білету у робочій навч. програмі, залік – 40-50 питань, іспит – 60-90 питань);
- комплексна контрольна робота;
- тематика курсових робіт (до 30 тем);
- інше з урахуванням специфіки дисципліни.

3. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

У випадку відсутності типової навчальної програми, розробляється **навчальна програма циклу дисциплін**, які викладаються на кафедрі (факультеті) за наступною структурою:

- **титульна сторінка** (перша сторінка, назва, розробники тощо; див. додаток А);

- **вихідні дані** (друга сторінка, УДК, ББК, розробники, рецензенти);

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ (в даній частині програми необхідно висвітлити місце і значення навчальної дисципліни, в т.ч. включається витяг з ОПП, витяг з ОКХ; мета та завдання вивчення дисципліни.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.

4. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА (дається перелік залежно від специфіки дисципліни):

4.1. основні законодавчі та нормативно-правові акти;

4.2. основна література;

4.3. додаткова література;

4.4. Internet-джерела.

- **Зовнішня рецензія** (додається в кінці навчальної програми; рецензію надає фахівець, доктор наук, професор з іншого ВНЗ з підписом завіреною печаткою).

4. РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Складається за наступною структурою:

- **титульна сторінка** (перша сторінка; див. додаток Б)

Далі йдуть (зразки оформлення в додатку):

1. Опис навчальної дисципліни.
2. Структурно-логічна схема навчальної дисципліни.
3. Тематичний план навчальної дисципліни.
4. Мета та завдання навчальної дисципліни.
5. Зміст програми навчальної дисципліни.
6. Плани практичних занять.
7. Завдання для самостійної та індивідуальної роботи.
8. Завдання для контролю навчальних досягнень студентів.
9. Рекомендована література.
10. Шкала оцінювання навчальних досягнень студентів.

Коментар до деяких складових робочої навчальної програми дисципліни.

Плани практичних занять та методичні вказівки (рекомендації тощо як компонент НМК) для виконання практичних, семінарських занять, які містять:

– план занять, де зазначено тему, обсяг аудиторних годин за кожною темою та перелік питань, які підлягають розгляду;

– короткий теоретичний коментар до кожної теми, що допомагає студентові ознайомитися із сутністю питань, обговорюваних/досліджуваних на семінарському/практичному занятті, з посиланнями на додаткові НММ, які дозволяють вивчити їх глибше;

– питання, що виносяться на обговорення та список літератури із зазначенням конкретних сторінок, необхідної для цілеспрямованої роботи студента при підготовці до семінару (список літератури, оформлений відповідно до правил бібліографічного опису);

– тексти ситуацій для аналізу, умови завдань тощо, які розглядаються на семінарських/практичних заняттях.

Завдання для самостійної та індивідуальної роботи.

Самостійна робота – діяльність студентів, яка полягає в самостійному визначенні мети, завдань, засобів їх досягнення на основі пізнавальних потреб та інтересів; виборі власного пізнавального шляху, спрямованого на створення творчого освітнього продукту; аналізі результату.

Індивідуальна робота – форма організації навчального процесу, яка забезпечує реалізацію творчих можливостей студента через індивідуально спрямований розвиток здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність.

Аудиторна самостійна робота реалізується під час читання лекцій, семінарських і практичних занять, виконання лабораторного практикуму, проведення консультацій, колоквиумів та ін.

До основних видів позааудиторної самостійної роботи студентів належать: підготовка і написання рефератів, доповідей, тез та інших письмових робіт (з правом вибору теми і форми звітності); виконання індивідуальних навчально-дослідних і домашніх завдань різного характеру (розв'язування задач, переклад і переказ текстів, добір і вивчення літературних джерел, розроблення і побудова різних схем, моделей, діаграм, виконання графічних робіт, розрахунків); виконання курсових проектів і робіт; підготовка до семінарських і практичних занять, участі в науково-теоретичних конференціях, олімпіадах, конкурсах тощо. Значні педагогічні можливості в організації самостійної пізнавальної діяльності студентів має виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ).

ІНДЗ передбачає: вивчення, творче осмислення та систематизацію навчального матеріалу з досліджуваної проблеми; поповнення і поглиблення набутих у процесі аудиторної роботи знань, умінь і навичок (самостійний пошук інформаційних джерел, роботу з матеріалами Інтернету для отримання найновішої інформації з різних проблем наукової та педагогічної діяльності, їх аналіз); обґрунтування власної позиції щодо шляхів розв'язання проблеми; активізацію пізнавальної активності студентів; формування дослідницьких умінь; розвиток самостійності, мислення, творчих здібностей майбутніх фахівців.

Контроль самостійної роботи студентів включає: відповідь на контрольні або тестові питання; перевірку конспекту, рефератів, розв'язаних задач, розрахунків, виконаних графічних вправ і завдань, індивідуальних завдань тощо.

Для самостійного опанування матеріалу даної дисципліни кафедра розробляє методичні матеріали різного рівня і призначення (так зване дидактичне забезпечення) при цьому ці матеріали повинні передбачати можливість проведення самоконтролю з боку студента.

Методичні вказівки (рекомендації) для студентів щодо самостійного вивчення навчальної дисципліни – комплекс рекомендацій і роз'яснень, що забезпечують студентові оптимальну організацію вивчення дисципліни.

До **змісту методичних вказівок (рекомендацій) як складової НМК** слід включити:

- поради із планування й організації часу, необхідного для вивчення навчальної дисципліни;
- опис послідовності дій студента при вивченні змісту навчальної дисципліни;
- рекомендації щодо використання матеріалів НМК;

- рекомендації щодо роботи з літературою;
- роз'яснення до виконання домашніх завдань (прикладі завдань та їх рішень);
- список рекомендованої літератури.

Завдання для контролю навчальних досягнень студентів – це:

- контрольні питання за кожною темою навчальної дисципліни відповідно до робочої програми;
- завдання для контрольних робіт, що дозволяють визначити засвоєння окремих тем навчальної дисципліни (зразок);
- перелік питань та завдання для модульного контролю (зразок одного варіанту);
- контрольні завдання для підсумкового контролю (зразок білета у робочій програмі навчальної дисципліни; залік – 40-50 питань, іспит – 60-90 питань).

Рекомендована література (містить залежно від специфіки навчальної дисципліни основні законодавчі та нормативно-правові акти, основна література, додаткова література, Internet-джерела тощо).

5. КОМПЛЕКСНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА (ККР)

Комплексна контрольна робота (ККР) – це сукупність формалізованих завдань, вирішення яких потребує уміння застосовувати інтегровані знання програмного матеріалу дисципліни. Складається за наступною структурою:

- **титульна сторінка** (перша сторінка; див. додаток В).

Далі йдуть (зразки оформлення в додатку):

1. Склад робочої групи з підготовки пакету комплексної контрольної роботи (ККР).
2. Рецензія на пакет комплексної контрольної роботи.
3. Анотація до пакету ККР навчальної дисципліни.
4. Тематичний план навчальної дисципліни.
5. Контрольні завдання ККР (25 варіантів).
6. Список літератури.
7. Критерії оцінки виконання ККР.

Коментар до деяких складових ККР.

Контрольні завдання ККР включають 25 варіантів із 8 тестовими та 2 теоретичними питаннями з розрахунку максимальної оцінки в 100 балів. Відповідно максимальна кількість балів за тестові завдання (1

рівень) може налічувати 40 балів, а за теоретичні питання 60 балів (за питання 2 рівня – 25 балів; за питання третього рівня – 35 балів).

Кожне завдання другого та третього рівня ККР повинно розпочинатися словами: **визначити..., обґрунтувати..., проаналізувати..., дати оцінку... і т.п.** При їх вирішенні студент повинен продемонструвати не репродуктивну, а творчу, розумову, креативну діяльність.

Список літератури (визначити джерела, *якими студент може вільно користуватись під час виконання ККР*, наприклад, таблиці, схеми, каталоги, довідники, які не мають методик проведення розрахунків або викладу процесів і явищ; першоджерела (праці класиків філософської, психологічної, педагогічної, суспільно-політичної думки).

Критерії оцінки виконання ККР включають опис критеріїв та таблицю-ключ правильних відповідей на завдання першого рівня.

Рецензія на пакет комплексної контрольної роботи.

Рецензія є зовнішньою, її надає фахівець, доктор наук, професор з іншого ВНЗ з підписом завіреним печаткою.

При складанні рецензії *необхідно показати:* позитивні моменти розробленої ККР; відповідність варіантів завдань програмним вимогам; професійне спрямування та реалізація принципу комплексності у розроблених варіантах завдань; рівнозначність варіантів завдань за їх складністю та можливість застосування комп'ютерної техніки при їх вирішенні; обґрунтованість критеріїв оцінки виконання завдань; недоліки та шляхи покращення завдань; можливість їх використання для оцінки рівня готовності студентів до вивчення спеціальних дисциплін.

6. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ (НММ) ДЛЯ ЛЕКЦІЙ

- *підручники/навчальні посібники*, розроблені викладачами кафедри, конспекти (тексти, схеми) лекцій у паперовій та/або електронній формі (електронний підручник/навчальний посібник/інтерактивний комплекс, файл зі змістом матеріалу, що викладається на лекціях, файл із роздатковими матеріалами);

- *питання, тести й завдання* за окремими темами лекцій (змістовими модулями навчальної дисципліни) для самоконтролю студентів;

- *список основної і додаткової літератури*, рекомендованої студентам, за темами лекцій.

- *глосарій* (тлумачний словник термінів – упорядкований перелік спеціальних термінів, зміст яких вимагає пояснення, що зустрічаються в тексті лекцій навчальної дисципліни за темами лекцій або за алфавітом.

7. ПОРЯДОК РОЗРОБКИ НМК

7.1. НМК розробляє викладач (колектив викладачів) кафедри, які забезпечують викладання змісту навчальної дисципліни відповідно до навчального плану підготовки студентів відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня за напрямом (спеціальністю).

7.2. Розробники НМК (викладач, колектив викладачів) є відповідальними за його якісну підготовку.

7.3. Навчально-методичні матеріали, що включаються в НМК, повинні відповідати сучасному рівню розвитку науки, техніки та технології, передбачати логічно послідовний виклад змісту навчального матеріалу, використання сучасних методів і технічних засобів навчального процесу, що дозволяють студентам глибоко освоювати навчальний матеріал і набувати умінь.

7.4. Розробка НМК здійснюється у такій послідовності:

- розробка і затвердження робочої програми навчальної дисципліни;
- розробка конспекту лекцій та укладання глосарію;
- розробка вказівок (рекомендацій) проведення практичних / семінарських / лабораторних занять;
- підготовка вказівок (рекомендацій) до самостійної роботи;
- підготовка вказівок (рекомендацій) до виконання курсових робіт (проектів);
- розробка засобів діагностики за усіма видами навчальних робіт із дисципліни;
- розробка вказівок (рекомендацій) викладачам;
- оформлення документації НМК;
- апробація матеріалів НМК у навчальному процесі;
- коригування (оновлення) матеріалів НМК.

7.5. Усі навчально-методичні матеріали дисципліни розробляються відповідно до затвердженої робочої програми.

7.6. Терміни розробки матеріалів визначаються завідувачем кафедри, за якою закріплена навчальна дисципліна, фіксуються протоколом засідання кафедри; підготовка елементів НМК включається в індивідуальний план роботи викладача (до розділу навчально-методичної роботи).

7.7 Апробація матеріалів НМК проводиться під час викладання навчальної дисципліни вперше. Основне завдання апробації – оцінка засвоєння навчального матеріалу студентами, відповідності плану проведення всіх навчальних занять затвердженому розкладу, якості підготовки й логічній послідовності викладу навчального матеріалу. При апробації допускається використання неповного НМК, проте він має бути достатнім мінімумом для засвоєння навчальної дисципліни студентами.

7.8. За результатами апробації матеріалів НМК його автори належно оцінюють якість навчально-методичних матеріалів і готують повний комплект документації НМК.

7.9. Завідувач (голова методичної комісії) кафедри, за якою закріплена навчальна дисципліна:

- проводить моніторинг підготовки НМК та його якості;
- упродовж року після апробації НМК в навчальному процесі включає до плану видань кафедри навчальні посібники й методичні вказівки, підготовлені авторами НМК;
- оцінює якість викладання дисципліни й підготовки НМК шляхом вивчення матеріалів НМК та відвідування занять з даної навчальної дисципліни.

Результати внутрішнього контролю змісту та якості НМК відображаються у протоколах засідання кафедри.

7.10. При наступному викладанні дисципліни автори вносять зміни до НМК з метою поліпшення якості викладання, повного відображення сучасного стану науки та практики.

8. ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ СКЛАДОВИХ НМК

8.1. Навчальна програма дисципліни

- розглядається та схвалюється на засіданні кафедри;
- затверджується вченою та методичною радою факультету, проректором університету з науково-педагогічної роботи.

8.2. Робоча навчальна програма дисципліни

• для різних форм навчання (денна, заочна) розробляється *єдина робоча навчальна програма* дисципліни, з виділенням в ній аудиторних занять, самостійної та індивідуальної роботи, форм контролю тощо для кожної з них; якщо дисципліна читається на декількох спеціальностях, то розробляється *декілька робочих навчальних програм*;

- розглядається та схвалюється на засіданні кафедри;
- затверджується вченою та методичною радою факультету, проректором університету з науково-педагогічної роботи;
- якщо навчальна дисципліна викладається на іншому факультеті, то перед винесенням на затвердження погоджується в деканаті відповідного факультету (згідно зазначеного напрямку підготовки (спеціальності), для якої розроблена робоча навчальна програма дисципліни) із деканом чи заступником декана з навчально-методичної роботи;

• не затверджена проректором і не скріплена печаткою, *не дає права викладачеві на проведення занять*.

8.3. Комплексна контрольна робота

- для розробки кожної ККР створюється робоча група (голова і два члени) і затверджується на засіданні кафедри;
- розроблена ККР розглядається та схвалюється на засіданні кафедри і направляється на рецензування;
- затверджується вченою та методичною радою факультету, проректором університету з науково-педагогічної роботи;
- якщо навчальна дисципліна викладається на іншому факультеті, то перед винесенням на затвердження ККР погоджується в деканаті відповідного факультету (згідно зазначеного напряму підготовки (спеціальності), для якої розроблено ККР) із деканом чи заступником декана з навчально-методичної роботи;

8.3. Начально-методичні вказівки, посібники та інші видання

- розглядаються та схвалюється на засіданні кафедри;
- рекомендуються до видання (на основі відповідного витягу з кафедри) одним із підрозділів – вченою чи методичною радою факультету, редакційно-видавничою радою університету, вченою радою університету.

ГЛОСАРІЙ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ

Укладено на основі чинних нормативно-правових документів:

- Наказ Міністерства освіти України від 2 червня 1993 року № 161 «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах».
- Наказ МОН № 847 від 24.12.2003 та № 31377 від 29.11.2011 року «Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти».
- Про розроблення державних стандартів вищої освіти» Постанова КМУ № 1247 від 07.08.1998 року.
- Закон України "Про вищу освіту" № 2984-III, із змінами від 19 січня 2010 року.

Державний стандарт вищої освіти містить складові (ст. 11 Закону України "Про вищу освіту" № 2984-III, із змінами від 19 січня 2010 року):

- перелік кваліфікацій за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями;
- перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями;
- вимоги до освітніх рівнів вищої освіти;
- вимоги до освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти.

Галузеві стандарти вищої освіти містять складові (ст. 11 Закону України "Про вищу освіту" № 2984-III, із змінами від 19 січня 2010 року):

- освітньо-кваліфікаційні характеристики випускників вищих навчальних закладів;
- освітньо-професійні програми підготовки;
- засоби діагностики якості вищої освіти.

Стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів містять складові (ст. 11 Закону України "Про вищу освіту" № 2984-III, із змінами від 19 січня 2010 року):

- перелік спеціалізацій за спеціальностями;
- варіативні частини освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників вищих навчальних закладів;
- варіативні частини освітньо-професійних програм підготовки;
- варіативні частини засобів діагностики якості вищої освіти;
- навчальні плани;
- програми навчальних дисциплін.

Освітньо-професійна програма підготовки – це перелік нормативних та вибіркового навчальних дисциплін із зазначенням обсягу годин, відведених для їх вивчення, форм підсумкового контролю (п.1.2; наказ МО України від 02.06.1993 року № 161).

Освітньо-професійна програма встановлює (п.16 «Про розроблення державних стандартів вищої освіти» Постанова КМУ № 1247 від 07.08.1998 року):

- розподіл обсягу освітньо-професійної програми за циклами підготовки в академічних годинах;
- нормативну частину змісту навчання у навчальних елементах, їх інформаційний обсяг та рівень засвоєння у процесі підготовки відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики;
- рекомендований перелік навчальних дисциплін;
- форми контролю та державної атестації;
- нормативний термін навчання.

Освітня характеристика – це основні вимоги до якостей і знань особи, яка здобула певний освітній рівень. **Кваліфікаційна характеристика** – це основні вимоги до професійних якостей, знань і умінь фахівця, які необхідні для успішного виконання професійних обов'язків контролю (п.2.1; наказ МО України від 02.06.1993 року № 161).

Освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) випускника вищого навчального закладу узагальнює зміст освіти, тобто відображає цілі освітньої та професійної підготовки, визначає місце фахівця в структурі господарства і вимоги до його компетентності, інших соціально важливих якостей (п.15 «Про розроблення державних стандартів вищої освіти» Постанова КМУ № 1247 від 07.08.1998 року).

ОКХ повинна відображати соціальне замовлення на підготовку фахівця з урахуванням аналізу професійної діяльності та вимоги до змісту освіти і навчання з боку держави та окремих замовників.

ОКХ встановлює вимоги до освітнього рівня і галузеві кваліфікаційні вимоги до соціально-виробничої діяльності, а саме:

- професійне призначення та умови використання випускників вищих навчальних закладів певної спеціальності та освітньо-кваліфікаційного рівня;

- освітні і кваліфікаційні вимоги до випускників вищих навчальних закладів, тобто систему виробничих функцій, типових завдань їх діяльності та умінь, необхідних для вирішення цих завдань;

- вимоги до атестації освітньої та професійної підготовки випускників вищих навчальних закладів.

Засоби діагностики використовуються при атестації випускників ВНЗ, яка проводиться з метою визначення відповідності показників якості вищої освіти встановленим державними стандартами вищої освіти (п.17 «Про розроблення державних стандартів вищої освіти» Постанова КМУ № 1247 від 07.08.1998 року).

Для атестації випускників ВНЗ використовуються як об'єктивні тестові методики (тестовий державний іспит), так і методики, орієнтовані на суб'єктивну інтерпретацію показників якості вищої освіти (захист кваліфікаційної роботи).

Атестація випускників вищих навчальних закладів здійснюється державною екзаменаційною (кваліфікаційною) комісією, іншими уповноваженими органами.

Стандартизованим засобом вимірювання показників якості вищої освіти є тести об'єктивного контролю рівня освітньо-професійної підготовки фахівців та діагностичні методики, орієнтовані на виявлення якостей особи (психометричні тести).

Тести об'єктивного контролю рівня освітньо-професійної підготовки фахівців – це стандартизована методика визначення відповідності досягнутого у результаті реалізації освітньо-професійної програми рівня знань, умінь і навичок випускника вищого навчального закладу вимогам, що визначаються в освітньо-кваліфікаційній характеристиці.

Тести об'єктивного контролю повинні проходити стандартизацію. Змістова частина тесту затверджується Міносвіти та відповідними галузевими міністерствами.

Навчально-методичне забезпечення спеціальності (згідно наказу МОН 31377 від 29.11.2011 року про Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти та методичних рекомендацій членам експертних комісій (експертам) для проведення ліцензійної експертизи) включає:

- освітньо-кваліфікаційну характеристику фахівця (в т.ч. варіативна складова);
- освітньо-професійну програму підготовки фахівців (в т.ч. варіативна складова).

Навчально-методичне забезпечення кожної навчальної дисципліни згідно навчального плану (усі показники мають бути забезпечені на 100 %):

- навчальна програма та робоча навчальна програми дисципліни;
- плани та методичні матеріали для проведення практичних та семінарських занять і лабораторних робіт;
- методичні вказівки і тематика контрольних, курсових робіт (проектів);
- пакети контрольних завдань для перевірки знань з дисципліни соціально-гуманітарної, фундаментальної та фахової підготовки.

Інші складові НМК:

- програми навчальної, виробничої та інших видів практик;
- методичні вказівки щодо виконання дипломних робіт, державних екзаменів;
- дидактичне забезпечення самостійної роботи студентів (в т.ч. з використанням інформаційних технологій);
- критерії оцінювання знань і вмінь студентів;
- методичні розробки з виконання контрольних робіт студентами-заочниками;
- підручники і навчальні посібники (забезпечення навч. літературою вважається 100 % при наявності одного підручника/посібника за списком літератури, рекомендованої робочою програмою дисципліни на 3 студентів);
- наявність доступу до мережі Internet;
- періодичні видання.

Навчальна програма дисципліни (п.2.2; наказ МО України від 02.06.1993 року № 161).

Місце і значення навчальної дисципліни, її загальний зміст та вимоги до знань і вмінь визначаються навчальною програмою дисципліни. Навчальна програма нормативної дисципліни є складовою державного стандарту освіти. Навчальна програма вибіркової дисципліни розробляється ВНЗ.

Робоча навчальна програма дисципліни (п.2.3; наказ МО України від 02.06.1993 року № 161).

Для кожної навчальної дисципліни, яка входить до освітньо-професійної програми підготовки, на підставі навчальної програми дисципліни та навчального плану вищим навчальним закладом

складається робоча навчальна програма дисципліни, яка є нормативним документом ВНЗ.

Робоча навчальна програма дисципліни містить виклад конкретного змісту навчальної дисципліни, послідовність, організаційні форми її вивчення та їх обсяг, визначає форми та засоби поточного і підсумкового контролю.

Структурні складові робочої навчальної програми дисципліни:

- тематичний план;
- засоби для проведення поточного та підсумкового контролю;
- перелік навчально-методичної літератури.

Перелік тем лабораторних занять визначається робочою навчальною програмою дисципліни (п.3.4.1; наказ МО України від 02.06.1993 року № 161).

Перелік тем практичних занять визначається робочою навчальною програмою дисципліни (п.3.5.1; наказ МО України від 02.06.1993 року № 161).

Перелік тем семінарських занять визначається робочою навчальною програмою дисципліни (п.3.6.1; наказ МО України від 02.06.1993 року № 161).

Індивідуальні завдання (п.3.9.1; наказ МО України від 02.06.1993 року № 161).

Індивідуальні завдання з окремих дисциплін (реферати, розрахункової, графічні, курсові, дипломні проекти або роботи тощо) видаються студентам в терміни, передбачені вищим навчальним закладом. Індивідуальні завдання виконуються студентом самостійно при консультуванні викладачем.

Допускаються випадки виконання комплексної тематики кількома студентами.

Курсові проекти (роботи) зберігаються на кафедрі (предметній або циклової комісії) протягом трьох років, потім списуються в установленому порядку (п.3.9.2; наказ МО України від 02.06.1993 року № 161).

Дипломні проекти (роботи) зберігаються в бібліотеці ВНЗ протягом п'яти років, потім списуються в установленому порядку (п.3.9.3; наказ МО України від 02.06.1993 року № 161).

Самостійна робота студента.

Зміст самостійної роботи студента над конкретною дисципліною визначається навчальною програмою дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача (п.3.10.3; наказ МО України від 02.06.1993 року № 161).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А
ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ДИСЦИПЛІНИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з науково-педагогічної роботи
проф. Сливка О.Г.
«.....» 2012 р.

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою факультету суспільних
наук УжНУ
протокол № ____ від _____ 2012 р.
Голова Вченої Ради, декан факультету
доц. Остапець Ю.О.

ЗАТВЕРДЖЕНО
Методичною комісією факультету
суспільних наук УжНУ
протокол № ____ від _____ 2012 р.
Голова методичної комісії
доц. Пелін О.В

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ
«ПОЛІТИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ»

Розглянуто на засіданні
кафедри політології УжНУ
Протокол № ____ від _____ 2012 р.

Зав. кафедри політології
канд.політ.наук,
доц. Остапець Ю.О.

Розробник:
доц. Зан М.П.

Ужгород – 2012

УДК 321.1
ББК Ф 0г

Навчальна програма дисципліни «Політична антропологія» / Розробник
Зан М.П. – Ужгород, 2012. – 14 с.

Рецензент:

Денисенко Валерій Миколайович,

доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії
політичної науки Львівського національного університету імені Івана
Франка

© Зан М.П., 2012

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Навчальна програма визначає зміст і обсяг навчання та форми контролю знань з дисципліни «Політична антропологія», яка є нормативним курсом, що включається в навчальні плани напряму підготовки 6.030104 – «Політологія» як вибіркова навчальна дисципліна.

Обсяг навчального часу для вивчення дисципліни «Політична антропологія» визначений навчальним планом кафедри політології факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет» не повинен бути меншим 72 академічних годин (36 год. лекцій та 36 год. практичних занять).

Навчальна програма дисципліни «Політична антропологія» розрахована на один семестр та припускає попередню підготовку студентів як в галузі всесвітньої історії, так економічної і соціальної географії світу, предмету «Людина і суспільство».

Вивчення курсу вимагає навичок застосування методів аналізу, синтезу, індукції та дедукції, порівняння.

«Політична антропологія» є субдисципліною в структурі соціально-політичних наук. Спочатку вона була орієнтована на вивчення владно-управлінських відносин у традиційних суспільствах, а згодом перенесла свій інтерес на дослідження аналогічних відносин в індустріальному та постіндустріальному суспільствах.

Навчальна дисципліна «Політична антропологія» поряд з політичною соціологією, політичною філософією, політичною психологією займається дослідженням сфери політики, але трактує її набагато ширше. Це визначається ставленням політичної антропології до категорії «влада». Якщо вище зазначені дисципліни в основному зводять владу до спеціалізованих інститутів управління, то «Політична антропологія» розглядає її як відносини домінування, представлені на всіх рівнях суспільної ієрархії, включаючи міжособистісні стосунки.

Навчальна дисципліна «Політична антропологія» є інтегративною галуззю соціо-гуманітарного пізнання, яка тісно пов'язана з історією та суспільствознавством. Це визначає її міждисциплінарний зміст та передбачає міжпредметні взаємозв'язки з іншими навчальними дисциплінами, які читаються на I курсі напряму підготовки «Політологія» («Всесвітня історія», «Історія зарубіжних політичних вчень», «Вступ до спеціальності»).

Використовуючи отримані в ході засвоєння курсу знання, студент повинен знайти широкий погляд на проблему потестарних (владних) відносин у суспільстві, що не зводиться тільки до політичної влади. Студент повинен розглядати сучасну політику як явище, що несе в собі сліди минулих історичних епох. Тобто має аналізувати політичну сферу не тільки в соціальній площині, що зводиться до боротьби різних груп інтересів за владу, але і в соціо-культурному та антропологічному вимірах.

Метою навчальної дисципліни є ознайомлення студентів з основами предмету «Політична антропологія» та засвоєння базових категорій сучасної

політико-антропологічної науки, а також усвідомлення ролі політичної антропології для вивчення сучасних процесів модернізації та демократизації посттрадиційних суспільств, враховуючи насамперед досвід країн пострадянського простору.

Відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики та освітньо-професійної програми напряму підготовки 6.030104 – «Політологія» (галузь знань: 0301 – «Соціально-політичні науки») після засвоєння дисципліни «Політична антропологія» студент повинен

знати:

- об'єкт, предмет та методiku дисципліни;
- історію становлення та основні напрямки наукових політико-антропологічних студій;
- зміст основних категорій дисципліни;
- суть та функції соціобіологічних основ нерівності та влади (територіальна та агресивна поведінка, статева та вікова нерівність, соціобіологічна дихотомія «свої – чужі»);
- механізми та основні вектори політогенетичних процесів та потестарних відносин у суспільстві;
- символіку та психологічні аспекти традиційної політичної культури (табу, девіантна поведінка лідерів, сприйняття часу тощо);

вміти:

- аналізувати особливості інституту лідерства в традиційному суспільстві (бігмен, чіфдом);
- орієнтуватися в проблематиці спорідненості, родової динаміки, взаємозв'язку соціальної стратифікації та влади в архаїчних суспільствах;
- розпізнавати особливості престижної економіки, влади-власності та економічних функцій влади в традиційному суспільстві;
- визначати специфіку соціальної організації, економічних основ та владно-управлінських моделей суспільств «третього світу» та нових індустріальних країн;
- готувати повідомлення та виступи на політико-антропологічну проблематику;
- давати критичну оцінку антропологічним чинникам політики в сучасних посттрадиційних та постколоніальних суспільствах через призму потестарно-етнографічного підходу.

У процесі опанування навчальним матеріалом студенти відвідують лекції, готуються на практичні заняття, виконують самостійну та індивідуальну дослідницьку роботу.

Формою підсумкового контролю знань студентів є іспит.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№	ТЕМА	Лекції	Практичні заняття
1.	Предмет політичної антропології	2	
2.	Становлення і розвиток політантропологічних досліджень	6	
3.	Соціобіологічні основи нерівності та влади	2	4
4.	Влада і лідерство в традиційних суспільствах	4	4
5.	Спорідненість, соціальна стратифікація і влада	4	2
6.	Економічна антропологія доіндустріального суспільства	2	4
7.	Потестарні відносини та політогенетичні процеси	6	4
8.	Психологічні аспекти традиційної політичної культури	4	4
9.	Політико-антропологічний дискурс символіки владних відносин	2	4
10.	Типи традиційних суспільств: минуле та сьогодення		6
11.	Політична антропологія і сучасність	4	4
ВСЬОГО:		36	36

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ ПОЛІТИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

Універсальний характер антропологічної науки. Фізична та культурна (соціальна) антропологія. Передумови виникнення політичної антропології. Суспільно-історичні фактори появи політичної антропології. Культурно-історичні чинники виникнення політичної антропології. Потестарно-політична етнографія в СРСР. Предмет політичної антропології в Російській Федерації. Предметна сфера та завдання політичної антропології. Вивчення владно-управлінських структур в традиційних суспільствах.

Взаємозв'язок політичної антропології з іншими науками. Взаємопроникнення історичної науки та політантропологічних студій. Взаємозв'язки з політологією та соціологією. Перспективи політичної антропології у дослідженні індустріальних та постіндустріальних суспільств.

Методи політичної антропології. Емпіричні та теоретичні методи дослідження. Включене спостереження. Опитування. Аналіз документів. Функціоналізм. Структурний метод. Порівняльно-історичний метод. Типологічний аналіз. Формальні кроскультурні методи.

ТЕМА 11. ПОЛІТИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Взаємодія модернізації і традиціоналізму. Модернізаційні процеси на сучасному етапі. Перший, другий та третій ешелони модернізації. Проблема «центр – напівпериферія – периферія». Поєднання традиційних та модернізаційних принципів суспільно-політичного розвитку.

Традиційний тип панування та особистісний характер влади. Традиційні правителі ХХ – поч. ХХІ ст. Досвід країн «третього світу». Сучасні «традиційні» лідери країн СНД.

Сакралізація влади. Клятви вірності. Семантика звернень до народу. Атрибутика та символи модерної влади. Номенклатурна та оновлена «демократична» символіка влади.

Корупція, хабарництво та протекціонізм. Механізми архаїчних принципів престижної економіки та сучасність. Досвід сучасних держав СНД.

Кланові та родоплемінні структури сучасності. Місництво. Кумівство. Улусизм. Земельні зв'язки. Кланові структури таджиків, казахів, чеченців.

Патронажно-клієнтні відносини. Неформальний характер влади сучасних авторитарних лідерів. Бюрократична номенклатура та колишня радянська еліта. Депутатські корпуси та бізнес-еліта. Досвід Російської Федерації та країн СНД.

4. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

4.1. Основна література:

1. Антропология власти. Хрестоматия по политической антропологии : В 2 т. / Сост. и отв. ред. В.В. Бочаров. Т. 1. Власть в антропологическом дискурсе. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. у-та, 2006. – 491 с.

2. Антропология власти. Хрестоматия по политической антропологии : В 2 т. / Сост. и отв. ред. В.В. Бочаров. Т. 2. Политическая культура и политические процессы. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. у-та, 2007. – 518 с.
3. Баландые Ж. Політична антропология / Пер. з фр. О.Хоми / Жорж Баландые. – К. : «Альтерпрес», 2002. – 252 с.
4. Дельеж Р. Нариси з історії антропологии. Школи. Автори. Теорії / Робер Дельеж. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 287 с.
5. Крадин Н.Н. Политическая антропология : Учебное пособие / Николай Николаевич Крадин. – М. : Ладомир, 2001. – 213 с.
6. Куббель Л.Е. Очерки потестарно-политической этнографии / Лев Евгеньевич Куббель. – М. : Наука, 1988. – 270 с.

4.2. Додаткова література:

7. Альтернативные пути к цивилизации: Кол. монография / Под ред. Н.Н. Крадина, А.В. Коротаева, Д.М. Бондаренко, В.А. Лынши. – М. : Логос, 2000. – 368 с.
8. Афанасьев Н.М. Клиентелизм и российская государственность: Исследование клиентарных отношений, их роли в эволюции и упадке прошлых форм российской государственности, их влияния на политические институты и деятельность властвующих групп в современной России / Михаил Николаевич Афанасьев. – 2-е изд., доп. – М. : Московский общественный научный фонд, 2000. – 318 с.
9. Блок М. Феодалное общество. Пер. с фр. М.Ю. Кожевниковой / Марк Блок. – М. : Издательство им. Сабашниковых, 2003. – 504 с.
10. Бочаров В.В. Власть. Традиции. Управление. Попытка этноисторического анализа политических культур современных государств Тропической Африки / Виктор Владимирович Бочаров. – М. : Наука. Главная редакция восточной литературы, 1992. – 296 с.
11. Васильев Л.С. История Востока: В 2 т. Т. 1: Учеб. по спец. «История» / Леонид Сергеевич Васильев. – М. : Высш. шк., 1998. – 495 с.
12. Васильев Л.С. Модернизация как исторический феномен (о генеральных закономерностях эволюции) / Леонид Сергеевич Васильев. – Москва : Фонд «Либеральная миссия», 2011. – 188 с.
13. Восленский М.С. Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза / Михаил Сергеевич Восленский. – М.: «Советская Россия» совм. с МП «Октябрь», 1991. – 624 с.
14. Галич М. История доколумбовых цивилизаций / Пер. с исп. Г.Г. Ершовой и М.М. Гурвица; Вступ. ст. Ю.В. Кнорозова / Мануэль Галич. – М. : Мысль, 1990. – 407 с.
15. Дискуссия об азиатском способе воспроизводства: По докладу М.С. Годеса. Изд. 2-е. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 184 с.
16. Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави. У зв'язку з дослідженнями Льюїса Г. Моргана / Фрідріх Енгельс. – К. : Політвидав України, 1981. – 186 с.
17. Леви-Строс К. Структурная антропология / Клод Леви-Строс. – М. : Наука, 1983. – 536 с.

18. Мердок Дж.П. Социальная структура. Пер. с англ. А.В. Коротаева / Джордж Питер Мердок. – М. : ОГИ, 2003. – 608 с.
19. Раннее государство, его альтернативы и аналоги: Сборник статей / Под ред. Л.Е. Гринина, Д.М. Бондаренко, Н.Н. Крадина, А.В. Коротаева. – Волгоград : Учитель, 2006. – 560 с.
20. Салинз М. Экономика каменного века / Маршалл Салинз. – М. : ОГИ, 2000. – 296 с.
21. Священное тело короля: ритуалы и мифология власти / [Отв. ред. Н.А. Хачатурян]: Ин-т всеобщ. Истории РАН; МГУ им. М.В. Ломоносова. – М. : Наука, 2006. – 484 с.
22. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство / Пер. з нім. / Фердинанд Тьоніс. – К. : Дух і Літера, 2005. – 262 с.
23. Фрезер Дж.Дж. Золотая ветвь: Исследование магии и религии / Пер. с англ. / Джеймс Джордж Фрезер. – М.: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 1998. – 784 с.
24. Эванс-Причард Э. История антропологической мысли / Эдвард Эванс-Причард; Пер. с англ. А.Л. Елфимова; Ст. А.А. Никишенкова. – М. : Вост. Лит., 2003. – 358 с.
25. Эванс-Причард Э.Э. Нуэры. Описание способов жизнеобеспечения и политических институтов одного из нилотских народов / Эдвард Эванс-Причард. – М. : Наука. Главная редакция восточной литературы, 1983. – 236 с.

4.3. Internet-джерела:

26. Блок М. Короли-чудотворцы. Очерк представлений о сверхъестественном характере королевской власти, распространенных преимущественно во Франции и в Англии [Электронный ресурс] / Марк Блок. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Blok/index.php
27. Лоренц К. Агрессия [Электронный ресурс] / Конрад Лоренц. – Режим доступа : <http://lib.ru/PSIHO/LORENC/agressiya.txt>
28. Тишков В. Политическая антропология. Курс лекций [Электронный ресурс] / Валерий Тишков. – Режим доступа : <http://valerytishkov.ru/cntnt/publikacii3/lekicii2/lekicii/politiches.html>
29. Фрейд З. Тотем и табу. Психология первобытной культуры и религии [Электронный ресурс] / Зигмунд Фрейд. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/fr_tabu/index.php
30. Хаген фон В. Великие царства древней Америки [Электронный ресурс] / Виктор фон Хаген. – Режим доступа : <http://lib.rus.ec/b/307359/read>

РЕЦЕНЗІЯ

на навчальну програму дисципліни «Політична антропологія»

Політична антропологія займає одну з вагомих позицій у системі навчальних дисциплін, які опановують студенти-політологи. Вона вивчає людський (від гр. – «antropos») вимір політичного життя. Варто зауважити, що на теренах пострадянського простору існують два концептуальні підходи щодо визначення предметної сфери політичної антропології. Згідно першого підходу, політична антропологія вивчає людину в світі політики. Тобто, вчені аналізують феномен «людини політичної» (Homo Politicus) або ж поведінку людини у царині політичного буття.

Поряд із цим «Політична антропологія» на Заході (США, Велика Британія, Франція) вже в середині минулого століття сформувалася як дисципліна, яка вивчає політичну еволюцію етносів світу за допомогою антропологічних (етнографічних) методів. Вона має чітко визначену сферу наукових студій, школи та напрямки.

Автор рецензованої навчальної програми дисципліни «Політична антропологія» бере до уваги саме останній підхід. Доцент М.П. Зан фактично узгоджує власну методичну розробку з сучасними російськими дослідниками М.Крадіним та В.Бочаровим, французьким дослідником Ж.Баландьє. При цьому він доповнює та розширює комплекс проблем політичної антропології (потестарно-політичної етнографії) за рахунок деталізації змісту потестарно-політичних процесів у сучасних посттрадиційних та постколоніальних суспільствах.

У рамках цієї навчальної дисципліни студенти-політологи першого курсу зможуть більш чітко усвідомити наступні моменти: чому сучасні країни так званого «третього світу» та ряд держав пострадянського простору не можуть механічно перейняти демократичні моделі розвитку; чому в багатьох сучасних державах активізують свою діяльність племінні, кланові та родові структури; чому не зникає корупція, хабарництво та патронажно-клієнтні відносини; чому окремих політичних лідерів обожають як богів на землі; чому старші, навіть найнекомпетентніші, вчать «правильно» жити молодих; чому більш агресивні, а не найбільш інтелектуальні суб'єкти політики перемагають під час політичних баталій сьогодення і т.д.

З огляду на вище вказане можна констатувати, що рецензована навчальна програма дисципліни «Політична антропологія» відповідає необхідним методичним вимогам і може бути застосована в навчально-виховному процесі за напрямом підготовки 6.030104 – «Політологія» факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Завідувач кафедри теорії
та історії політичної науки
Львівського національного
університету імені Івана Франка

проф. В.М. Денисенко

ДОДАТОК Б
ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи
проф. Сливка О.Г.

«.....» 2012 р.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою факультету суспільних
наук УжНУ
протокол № ____ від _____ 2012 р.
Голова Вченої Ради, декан факультету
доц. Остапець Ю.О.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Методичною комісією факультету суспільних
наук УжНУ
протокол № ____ від _____ 2012 р.
Голова методичної комісії
доц. Пелін О.В

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПОЛІТИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ»

Галузь знань: 0301 – Соціально-політичні науки
Напрямок підготовки: 6.030104 – Політологія

Розглянуто на засіданні
кафедри політології УжНУ
Протокол № ____ від _____ 2012 р.

Зав. кафедри політології
канд.політ.наук,
доц. Остапець Ю.О.

Розробник:
доц. Зан М.П.

Ужгород – 2012

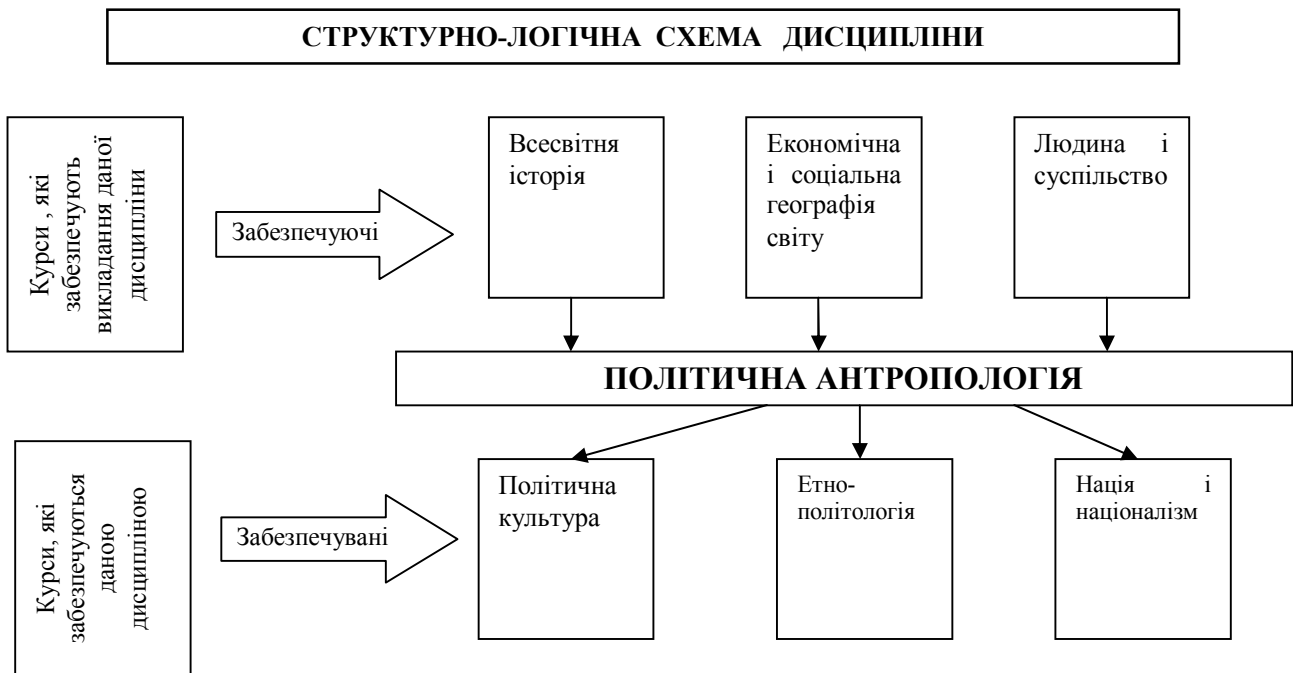
ЗМІСТ РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.	Опис навчальної дисципліни	3
2.	Структурно-логічна схема навчальної дисципліни	4
3.	Тематичний план навчальної дисципліни	5
4.	Мета та завдання навчальної дисципліни	6
5.	Зміст програми навчальної дисципліни	7
6.	Плани практичних занять	13
7.	Завдання для самостійної та індивідуальної роботи	23
8.	Завдання для контролю навчальних досягнень студентів	26
9.	Рекомендована література	38
10.	Шкала оцінювання навчальних досягнень студентів	40

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Курс: підготовка бакалаврів	Галузь знань, напрямок / спеціальність, освітньо- кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	<i>заочна форма навчання</i>
Кількість кредитів відповідно ECTS – 5 Модулів: <i>1</i> Змістовних модулів: <i>2</i> Загальна кількість годин: <i>150 год.</i> Тижневих годин: <i>4 год.</i>	Галузь знань: <i>0301 – Соціально-політичні науки</i> Напрямок підготовки: <i>6.030104 – Політологія</i> Освітньо- кваліфікаційний рівень – <i>бакалавр</i>	Нормативна	
		<i>Рік підготовки:</i>	
		1	1
		<i>Семестр</i>	
		1	2
		<i>Лекції</i>	
		36	16
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		36	-
		<i>Самостійна робота</i>	
		78	134
		<i>Вид контролю</i>	
		іспит	залік

2. СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПОЛІТИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ»

3. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№	ТЕМА	Денна форма навчання			Заочна форма навчання		
		Лекції	Практичні заняття	Самостійн та індивідуальна робота	Лекції	Практичні заняття	Самостійна та індивідуальна робота
Змістовий модуль № 1. Історія та теорія політичної антропології							
1.	Предмет політичної антропології	2		4	2		6
2.	Становлення і розвиток політантропологічних досліджень	6		6	4		30
3.	Соціобіологічні основи нерівності та влади	2	4	6	2		10
4.	Влада і лідерство в традиційних суспільствах	4	4	8	2		10
5.	Спорідненість, соціальна стратифікація і влада	4	2	8			
Змістовий модуль № 2. Потестарно-політичні відносини та політогенез							
6.	Економічна антропологія доіндустріального суспільства	2	4	6			
7.	Потестарні відносини та політогенетичні процеси	6	4	8	2		26
8.	Психологічні аспекти традиційної політичної культури	4	4	8			
9.	Політико-антропологічний дискурс символіки владних відносин	2	4	8	2		26
10.	Типи традиційних суспільств: минуле та сьогодення		6	8			
11.	Політична антропологія і сучасність	4	4	8	2		26
ВСЬОГО:		36	36	78	16		134

4. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою навчальної дисципліни є ознайомлення студентів з основами предмету «Політична антропологія» та засвоєння базових категорій сучасної політико-антропологічної науки, а також усвідомлення ролі політичної антропології для вивчення сучасних процесів модернізації та політичних процесів в посттрадиційних суспільствах, враховуючи насамперед досвід країн пострадянського простору.

Основні завдання:

1. **ознайомити** студентів з предметом, методикою та специфікою курсу «Політична антропологія»;
2. **охарактеризувати** історію становлення та основні напрямки наукових політико-антропологічних студій;
3. **розкрити зміст** основних категорій курсу «Політична антропологія»;
4. **проаналізувати** соціобіологічні основи нерівності та влади (територіальна та агресивна поведінка, статеві та вікові нерівності, соціобіологічна дихотомія «свої – чужі»);
5. **висвітлити** питання лідерства в традиційному суспільстві, інститутів бігмена та вождизму;
6. **розкрити** основні вектори політогенетичних процесів та потестарних відносин у суспільстві;
7. **дати аналіз** проблематики спорідненості, родової динаміки, взаємозв'язку соціальної стратифікації та влади в архаїчних суспільствах;
8. **з'ясувати** особливості престижної економіки, влади-власності та економічних функцій влади в традиційному суспільстві;
9. **проаналізувати** психологічні аспекти традиційної політичної культури (табу, девіантна поведінка лідерів, сприйняття часу тощо);
10. **ознайомити** студентів із символікою владних відносин минулого та сучасного;
11. **окреслити** соціальну організацію, економічні основи та владно-управлінські моделі традиційних суспільств на прикладі найдавніших суспільств мисливців та збирачів, скотарських та аграрних суспільств, неіндустріальних цивілізацій (традиційних держав), суспільств «третього світу» та нових індустріальних країн;
12. **допомогтися розуміння** студентами антропологічних чинників політики сучасних посттрадиційних та постколоніальних суспільств через призму потестарно-етнографічного підходу.

5. ЗМІСТ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль № 1 **ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ**

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ ПОЛІТИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

Універсальний характер антропологічної науки. Фізична та культурна (соціальна) антропологія. Передумови виникнення політичної антропології. Суспільно-історичні фактори появи політичної антропології. Культурно-історичні чинники виникнення політичної антропології. Потестарно-політична етнографія в СРСР. Предмет політичної антропології в Російській Федерації. Предметна сфера та завдання політичної антропології. Вивчення владно-управлінських структур в традиційних суспільствах.

Взаємозв'язок політичної антропології з іншими науками. Взаємопроникнення історичної науки та політантропологічних студій. Взаємозв'язки з політологією та соціологією. Перспективи політичної антропології у дослідженні індустріальних та постіндустріальних суспільств.

Методи політичної антропології. Емпіричні та теоретичні методи дослідження. Включене спостереження. Опитування. Аналіз документів. Функціоналізм. Структурний метод. Порівняльно-історичний метод. Типологічний аналіз. Формальні кроскультурні методи.

Змістовий модуль № 2 **ПОТЕСТАРНО-ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ ТА ПОЛІТОГЕНЕЗ**

ТЕМА 11. ПОЛІТИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Взаємодія модернізації і традиціоналізму. Модернізаційні процеси на сучасному етапі. Перший, другий та третій ешелони модернізації. Проблема «центр – напівпериферія – периферія». Поєднання традиційних та модернізаційних принципів суспільно-політичного розвитку.

Традиційний тип панування та особистісний характер влади. Традиційні правителі ХХ – поч. ХХІ ст. Досвід країн «третього світу». Сучасні «традиційні» лідери країн СНД.

Сакралізація влади. Клятви вірності. Семантика звернень до народу. Атрибутика та символи модерної влади. Номенклатурна та оновлена «демократична» символіка влади.

Корупція, хабарництво та протекціонізм. Механізми архаїчних принципів престижної економіки та сучасність. Досвід сучасних держав СНД.

Кланові та родоплемінні структури сучасності. Місництво. Кумівство. Улусизм. Земельні зв'язки. Кланові структури таджиків, казахів, чеченців.

Патронажно-клієнтні відносини. Неформальний характер влади сучасних авторитарних лідерів. Бюрократична номенклатура та колишня радянська еліта. Депутатські корпуси та бізнес-еліта. Досвід Російської Федерації та країн СНД.

6. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. СОЦІОБІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НЕРІВНОСТІ ТА ВЛАДИ (4 год.)

1. Територіальна поведінка як підстава нерівності та влади.
2. Соціобіологічна дихотомія «свої-чужі».
3. Агресивна поведінка як фактор потестарно-політичних відносин. «Агресія» К.Лоренца.
4. Статева та гендерна нерівність.
5. Вікова нерівність.

Рекомендована література:

1. Бочаров В.В. Власть и возраст / Виктор Владимирович Бочаров // Антропология власти. Хрестоматия по политической антропологии: В 2 т. / Сост. и отв. ред. В.В. Бочаров. Т. 1. Власть в антропологическом дискурсе. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. у-та, 2006. – С. 351 – 359.
2. Бочаров В.В. Россия : Молодость против Старости? Антропологический аспект / Виктор Владимирович Бочаров // Антропология власти. Хрестоматия по политической антропологии: В 2 т. / Сост. и отв. ред. В.В. Бочаров. Т. 1. Власть в антропологическом дискурсе. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. у-та, 2006. – С. 360 – 376.
3. Гиренко Н.М. Диалектика пола в структуре первичного социума / Н.М. Гиренко // Антропология власти. Хрестоматия по политической антропологии: В 2 т. / Сост. и отв. ред. В.В. Бочаров. Т. 1. Власть в антропологическом дискурсе. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. у-та, 2006. – С. 377 – 390.
4. Карпов Ю.Ю. Женский лик Кавказа / Ю.Ю. Карпов // Антропология власти. Хрестоматия по политической антропологии: В 2 т. / Сост. и отв. ред. В.В. Бочаров. Т. 1. Власть в антропологическом дискурсе. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. у-та, 2006. – С. 398 – 416.
5. Крадин Н.Н. Политическая антропология: Учебное пособие / Николай Николаевич Крадин. – М. : Ладомир, 2001. – С. 38 – 55.
6. Крадин Н.Н. Половое неравенство / Николай Николаевич Крадин // Антропология власти. Хрестоматия по политической антропологии: В 2 т. / Сост. и отв. ред. В.В. Бочаров. Т. 1. Власть в антропологическом дискурсе. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. у-та, 2006. – С. 391 – 397.
7. Ксенофонтова Н.А. Женщина как действующее лицо африканской истории. Взгляд сквозь пространство и время / Н.А. Ксенофонтова // Антропология власти. Хрестоматия по политической антропологии: В 2 т. / Сост. и отв. ред. В.В. Бочаров. Т. 1. Власть в антропологическом дискурсе. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. у-та, 2006. – С. 417 – 431.
8. Лоренц К. Агрессия [Электронный ресурс] / Конрад Лоренц. – Режим доступа : <http://lib.ru/PSIHO/LORENC/agressiya.txt>

9. Марченко Н.И. К вопросу о генезисе и сущности неуставных взаимоотношений / Н.И. Марченко // Социс. – 1993. – № 12. – С. 112 – 115.
10. Образцов И.В. Формы проявления неуставных отношений / И.В. Образцов // Социс. – 1996. – № 2. – С. 63 – 72.

Тема 6. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТРАДИЦІЙНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ (4 год.)

1. Табу як психофізіологічний механізм влади:
 - а) заборонені дії;
 - б) табу на людей;
 - в) табу на предмети;
 - г) заборонені слова.
2. Алгоритми аномальної поведінки суб'єктів влади:
 - а) фізіологічні аномалії;
 - б) психічні девіації (дітовбивство, канібалізм тощо);
3. Влада і Час в традиційному суспільстві.
 - а) взаємодія з Минулим;
 - б) контроль над Майбутнім;
 - в) етнічні спільноти та категорія часу.

Рекомендована література:

1. Бочаров В.В. Власть и время в культуре общества / В.В. Бочаров // Антропология власти. Хрестоматия по политической антропологии: В 2 т. / Сост. и отв. ред. В.В. Бочаров. Т. 1. Власть в антропологическом дискурсе. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. у-та, 2006. – С. 225 – 238.
2. Бочаров В.В. Истоки власти / В.В. Бочаров // Антропология власти. Хрестоматия по политической антропологии: В 2 т. / Сост. и отв. ред. В.В. Бочаров. Т. 1. Власть в антропологическом дискурсе. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. у-та, 2006. – С. 172 – 224.
3. Гумилев Л.Н. Этнос и категория времени / Лев Николаевич Гумилев // Гумилев Л.Н. Этносфера : история людей и история природы / Лев Николаевич Гумилев. – СПб.: ООО «Издательский Дом «Кристалл», 2002. – С. 79 – 97.
4. Леви-Брюль Л. Первобытное мышление [Электронный ресурс] / Люсьен Леви-Брюль. – Режим доступа : <http://www.psychology.ru/library/00032.shtml>
5. Фрезер Дж. Золотая ветвь: Исследование магии и религии / Пер. с англ. / Джеймс Фрезер. – М.: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 1998. – С. 209 – 279 (Главы XIX – XXII. Запретные действия; Табу на людей; Табу на предметы; Запретные слова).
6. Фрейд З. Тотем и табу. Пер. М. Вульфа / Зигмунд Фрейд // Фрейд З. Малое собрание сочинений / Пер. с нем. Г. Барышниковой и др. / Зигмунд Фрейд. – СПб.: Азбука, Азбука – Атикус, 2011. – С. 567 – 734.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота є основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять, без участі викладача. Зміст самостійної роботи з навчальної дисципліни «Політична антропологія» визначається типовою навчальною програмою дисципліни та методичними рекомендаціями викладача.

Самостійна робота студента з предмету «Політична антропологія» передбачає:

- опрацювання та конспектування додаткової літератури, рекомендованої викладачем під час викладу лекцій;
- підготовку термінологічного словника з базовими категоріями та поняттями;
- самостійний пошук інформації в мережі Інтернет для підготовки до практичних занять.

Індивідуальна робота студента з курсу «Політична антропологія» оцінюється за 20-ти бальною системою та включає наступні завдання:

- **1 модульний контроль:** колоквіум за працею Ф.Енгельса;
- **2 модульний контроль:** підготовку та захист реферату/есе або підготовку та захист бібліографічного опису наукових праць з визначеної та узгодженої з викладачем теми з переліку питань на підсумковий модульний контроль (див. нижче).

КОЛОКВІУМ

ПРАЦЯ Ф.ЕНГЕЛЬСА «ПОХОДЖЕННЯ СІМ'Ї, ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ І ДЕРЖАВИ» (1884)

Перелік типових запитань:

1. В цьому полягає зміст твердження: «Походження сім'ї, приватної власності і держави» Ф.Енгельса – це конспект праці Л.Моргана «Стародавнє суспільство»?
2. Які історичні ступені культури виділяв Л.Морган?
3. Які характерні критерії епох дикості, варварства та цивілізації вирізняв Л.Морган?
4. Які ступені дикості та варварства визначав Л.Морган?
5. Що таке кровноспоріднена сім'я?
6. Що таке пуналуальна сім'я?
7. Що таке груповий шлюб?
8. Яка відмінність між парною та моногамною сім'єю?
9. Змалюйте соціальну структуру ірокезького роду.
10. Висвітліть політичну організацію ірокезької конфедерації.
11. Вкажіть характерні риси грецького роду.

12. Які функції мали грецька рада старійшин (bulê), народні збори (agora) та воєначальник (basileus)?
13. Які причини виникнення Афіньської держави?
14. Які зміни політичної структури грецького суспільства пов'язують із реформами Солон та Клісфена?
15. Назвіть характерні риси римського роду.
16. Висвітліть політичну організацію римського суспільства Царського періоду.
17. Змалюйте характерні особливості кельтського роду.
18. Визначте найбільш істотні риси германського роду.
19. Які причини виникнення держави в германців?
20. Висвітліть політичну організацію Франкського королівства.
21. Які риси (на відміну від родової організації суспільства) характеризують державне цивілізаційне утворення?

Рекомендована література:

- Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави. У зв'язку з дослідженнями Льюїса Г. Моргана / Фрідріх Енгельс. – К. : Політвидав України, 1981. – 186 с.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ / ЕСЕ / КУРСОВИХ РОБІТ*

1. Теорії влади в сучасній політичній антропології.
2. Біологічні основи нерівності та влади.
3. Символіка влади.
4. Сакралізація влади.
5. Феномен престижної економіки.
6. Потlach: політико-антропологічний аналіз.
7. Статева та гендерна нерівність в історії цивілізації.
8. Ейджизм. Вікова нерівність та дискримінація.
9. Позастатутні відносини в армії.
10. Ієрархія в злочинних угрупованнях.
11. Феномен вождизму.
12. Політико-антропологічні теорії походження держави.
13. Азіатський спосіб виробництва.
14. Феномен «влади-власності» на Сході.
15. Сутність східної деспотії.
16. Поліс: держава чи протодержавне утворення.
17. Структура влади в кочових імперіях.
18. Кланові структури в політичних системах країн СНД (країна на вибір).
19. Традиційна влада в країнах Азії (країна на вибір).
20. Трайбалізм в сучасній Африці.
21. Влада в цивілізаціях доколумбової Америки (на вибір).
22. Феномен влади в китайській цивілізації.

* Примітка: студент може запропонувати та узгодити власну тему реферату / есе / курсової роботи.

23. Структура влади в феодальному суспільстві (за працями М.Блока та Л.Февра).
24. Сакральний цар: еволюція традиції.
25. Етнонаціональні та конфесійні чинники політичного розвитку країн СНД (на вибір).
26. Клієнтелізм: історико-соціологічний нарис.
27. Клієнтела в Росії: минуле та сучасне.
28. Номенклатура як правлячий клас в СРСР (за матеріалами праці М.Восленського).
29. Феномен «башизму» на теренах СНД.
30. «Клани» та патронажно-клієнтні відносини (досвід України).

8. ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Методика поточного контролю знань студентів з навчальної дисципліни «Політична антропологія» включає проведення двох контрольних робіт та підсумкового контролю у формі іспиту на *денній* та заліку на *заочній формі навчання*.

Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни «Політична антропологія» передбачає *3 варіанти завдань з переліку теоретичних питань та тестових завдань*. Кожен варіант складається викладачем вибірково з нижченаведених переліків теоретичних та тестових завдань.

Варіант складається з *двох теоретичних питань* (кожне оцінюється в 20 балів) та *п'яти тестових завдань* (кожне оцінюється в 02 бали). Максимальна сума отриманих студентом балів таким чином може налічувати 50 балів.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ № 1:

1. Предметна сфера та завдання політичної антропології.
2. Взаємозв'язок політичної антропології з іншими науками.
3. Теоретичні методи політичної антропології.
4. Емпіричні методи політичної антропології.
5. Витоки політичної антропології. Еволюціонізм.
6. Британський функціоналізм.
7. Французький структуралізм.
8. Американський неоеволюціонізм.
9. Теорії політогенезу (Е.Сервіс, М.Фрід, Р.Адамс, Ж.Баландье).
10. Дискусії довкола азіатського способу виробництва в СРСР.
11. Потестарно-політична етнографія в СРСР.
12. Становлення політичної антропології в Російській Федерації.
13. Територіальна поведінка як підстава нерівності та влади.
14. Соціобіологічна дихотомія «свої – чужі» як фактор потестарно-політичних відносин.
15. Агресивна поведінка як фактор потестарно-політичних відносин.
16. Статева та гендерна нерівність як фактор потестарно-політичних відносин.
17. Вікова нерівність як фактор потестарно-політичних відносин.
18. Концепція традиційної влади М.Вебера.
19. Організаційно-управлінські функції влади в традиційному суспільстві.
20. Перерозподільчі функції влади в традиційному суспільстві. Редистрибуція.
21. Військово-організаційні функції влади в традиційному суспільстві.
22. Лідерство в ранньоземлеробських суспільствах. Інститут бігмена.
23. Вождизм: сутність та типологія.
24. Альтернативи вождизму (гірські народи, давньогрецькі поліси).
25. Спорідненість і роди як підстава нерівності та влади в традиційному суспільстві.
26. Родова динаміка в традиційних суспільствах.

27. Лад і субординація в традиційних суспільствах.

28. Форми соціальної стратифікації та влада в традиційних суспільствах.

ВЗІРЦІ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ № 1

1. Хто із відомих антропологів тривалий час жив серед ірокезів і був прийнятий у повноправні члени племені Сенека?

- а) Броніслав Малиновський;
- б) Льюїс Морган;
- в) Фрідріх Енгельс;
- г) Микола Миклухо-Маклай.

2. Представниками якої наукової традиції були Броніслав Малиновський, Альфред Редкліф-Браун, Едвард Еванс-Прічард?

- а) британського функціоналізму;
- б) французького структуралізму;
- в) американського неоеволюціонізму;
- г) потестарно-політичної етнографії.

3. Представником якої наукової традиції в політичній антропології були Леслі Вайт та Джуліан Стюард?

- а) британського функціоналізму;
- б) французького структуралізму;
- в) американського неоеволюціонізму;
- г) потестарно-політичної етнографії.

4. Хто є автором праці «Нариси потестарно-політичної етнографії» (1988)?

- а) Жорж Баландьє;
- б) Микола Крадін;
- в) Леонід Васильєв;
- г) Лев Куббель.

5. Хто є автором праці «Політична антропологія» (1991), виданої українською мовою видавництвом «Альтерпрес» у 2002 році?

- а) Марк Абеле;
- б) Марк Блок;
- в) Жорж Баландьє;
- г) Микола Крадін.

6. Хто із дослідників в своїй праці у розділі «Один день Дениса Івановича» описав типовий робочий день радянського партноменклатурника?

- а) Микола Крадін;
- б) Михайло Восленський;
- в) Леонід Васильєв;

г) Валерій Тішков.

7. Механізм розподілу матеріального продукту в традиційному суспільстві по горизонталі прийнято називати:

- а) реципрокацією;
- б) редистрибуцією;
- в) полюддям;
- г) кормлінням.

8. Доповніть речення: «В егалітарних суспільствах існують відносини ... та статево-вікова диференціація»:

- а) редистрибуції;
- б) реципрокації;
- в) ранжування;
- г) стратифікації.

9. У своїй праці «Економіка кам'яного віку» Маршалл Салінз описав інститут феномен неспадкової влади:

- а) вождів;
- б) бігменів;
- в) помічників вождів;
- г) старійшин.

10. Доповніть речення: «Перехід від родоплемінної організації до державності за Льюїсом Морганом здійснювався у формі».

- а) «первісної демократії»;
- б) «військової демократії»;
- в) «античної демократії»;
- г) «східної деспотії».

11. У традиційних суспільствах ритуал переходу із одного соціального середовища до іншого прийнято називати:

- а) ейджизмом;
- б) геронтократією;
- в) ініціацією;
- г) сакралізацією.

12. До гавайського типу спорідненості належать:

- а) ірокези;
- б) маорі;
- в) кроу;
- г) інуїти.

13. До ірокезького типу спорідненості належать:

- а) маорі;

- б) кроу;
- в) інуїти;
- г) навахо.

14. До ескімоського типу спорідненості належать:

- А) маорі;
- б) кроу;
- в) інуїти;
- г) навахо.

15. Хто з відомих вчених ХХ ст., лауреатів Нобелівської премії, у своїх дослідженнях висвітлив проблеми пов'язані зі створенням та встановленням моделей індивідуальної та групової поведінки тварин?

- а) Роберт Кох;
- б) Конрад Лоренц;
- в) Іван Павлов;
- г) Ілля Мечников.

ЗРАЗОК ВАРІАНТА МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ № 1

1. Визначте етапи та зміст дискусії довкола азіатського способу виробництва в СРСР.
2. Проаналізуйте особливості інституту лідерства в ранньоземлеробських суспільствах.
3. Вкажіть правильні відповіді:

1. Хто із відомих антропологів тривалий час жив серед ірокезів і був прийнятий у повноправні члени племені Сенека?

- а) Броніслав Малиновський;
- б) Льюїс Морган;
- в) Фрідріх Енгельс;
- г) Микола Миклухо-Маклай.

2. Доповніть речення: «В егалітарних суспільствах існують відносини ... та статево-вікова диференціація»:

- а) редистрибуції;
- б) реципрокації;
- в) ранжування;
- г) стратифікації.

3. Хто з відомих вчених ХХ ст., лауреатів Нобелівської премії, у своїх дослідженнях висвітлив проблеми, пов'язані зі створенням та встановленням моделей індивідуальної та групової поведінки тварин?

- а) Роберт Кох;
- б) Конрад Лоренц;
- в) Іван Павлов;

г) Ілля Мечников.

4. У традиційних суспільствах ритуал переходу із одного соціального середовища до іншого прийнято називати:

- а) ейджизмом;
- б) геронтократією;
- в) ініціацією;
- г) сакралізацією.

5. До ескімоського типу спорідненості належать:

- А) маорі;
- б) кроу;
- в) інуїти;
- г) навахо.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ № 2:

1. Престижна економіка в доіндустріальних суспільствах.
2. Влада-власність в традиційних суспільствах.
3. Економічні функції влади в доіндустріальних суспільствах (контроль над ресурсами, обміном і торгівлею, ремеслом).
4. Політико-антропологічні теорії виникнення держави.
5. Сутність та основні ознаки держави (інтегративний та конфліктний підходи).
6. Ранньодержавні утворення.
7. Первинні та вторинні держави.
8. Шляхи еволюції державних утворень.
9. Альтернативи державним утворенням (античний поліс, кельтський опідум, кочівничі «імперії»).
10. Табу як психофізіологічний механізм влади.
11. Алгоритми аномальної поведінки суб'єктів влади.
12. Влада і Час в традиційному суспільстві.
13. Правитель як центральна постать сакралізації влади (концепція Дж.Фрезера).
14. Архітектурна символіка влади.
15. Символічні атрибути монархічної влади.
16. Тварини як символи влади.
17. «Тіло» як символ влади.
18. Ім'я як символ влади.
19. Символічна атрибутика владних відносин у посттрадиційних суспільствах.
20. Найдавніші суспільства: мисливці та збирачі.
21. Скотарські та аграрні суспільства.
22. Соціальна структура давньоацтекського суспільства.
23. Структура влади та управління в державі ацтеків.
24. Соціальна структура древніх майя.
25. Структура влади та управління в містах-державках майя.
26. Соціальна структура древніх інків.
27. Структура влади та управління в імперії інків.

28. Суспільства «третього світу».
29. Нові індустріальні країни.
30. Діалектика традиціоналізму та модернізації на сучасному етапі.
31. Традиційний тип панування та особистісний характер влади (досвід ХХ – поч. ХХІ ст.).
32. Сакралізація влади на сучасному етапі.
33. Корупція як механізм політичної поведінки.
34. Кланові та родоплемінні структури на сучасному етапі.
35. Етнокультурні фактори політичного процесу на теренах пострадянського простору.
36. Особистісний характер влади на теренах пострадянського простору. Башизм.

ВЗІРЦІ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ № 2

1. Вчення про дарообмін було сформульовано в роботах французького антрополога та соціолога:
 - а) Еміля Дюркгейма;
 - б) Марселя Мосса;
 - в) Жоржа Баландьє;
 - г) Марка Абеле.

2. Свято демонстративного обміну подарунками та інколи знищення матеріальних цінностей у присутності спеціально запрошених гостей, яке поширене серед тубільних народів Тихоокеанського та Північно-Західного узбережжя Північної Америки називають:
 - а) гімвалі;
 - б) кула;
 - в) потлач;
 - г) полюддя.

3. Міжобщинний церемоніальний обмін, поширений на Тробріанських островах і східному узбережжі Нової Гвінеї, який детально вивчив антрополог Броніслав Малиновський, називається:
 - а) гімвалі;
 - б) мвалі;
 - в) кула;
 - г) сулава.

4. Концепція «африканського способу виробництва» була запропонована:
 - а) Карлом Марксом;
 - б) Фрідріхом Енгельсом;
 - в) Жоржом Баландьє;
 - г) Катрін Кокрі-Відрович.

5. Лінійну модель залежності між управлінням під час будівництва іригаційних споруд та владою у своїх дослідженнях запропонував:

- а) Карл Каутський;
- б) Людвіг Гумплович;
- в) Карл Вітфогель;
- г) Джеймс Фрезер.

6. Теорію завоювання, згідно якої держава виникає як наслідок зовнішньої агресії більш сильних груп запропонував:

- а) Карл Маркс;
- б) Людвіг Гумплович;
- в) Карл Вітфогель;
- 4. Джеймс Фрезер.

7. Доповніть речення: «Радянський дослідник Лев Куббель виділяв три варіанти політогенезу: військовий, ... та плутократичний»:

- а) аристократичний;
- б) мирний;
- в) східний;
- г) демократичний.

8. Доповніть речення: «Карл Маркс виділяв три форми Gemeinwesen або самостійні моделі переходу до державності: азіатську, ... та германську»:

- а) романську;
- б) античну;
- в) кельтську;
- г) слов'янську.

9. Доповніть речення: «У країні Луба (Африка) царі володіли «...» – особливою субстанцією, яка міститься в крові та дає право на владу»:

- а) булопве;
- б) сульде;
- в) ману;
- г) окі.

10. Магнетичні, надприродні якості ханів у монголів називали:

- а) булопве;
- б) сульде;
- в) мана;
- г) окі.

11. За традицією Молодший жуз у казахів постачав країні:

- а) правителів;
- б) поетів;
- в) філософів;

г) воїнів.

12. За традицією Середній жуз у казахів постачав країні:

- а) правителів;
- б) митців;
- в) інженерів;
- г) воїнів.

13. До якої країни пострадянського простору відноситься категорія «чемолганізація»?

- а) Киргизія;
- б) Казахстан;
- в) Туркменістан;
- г) Узбекистан.

14. Доповніть речення: «В рамках кланової системи таджиків особливе місце займають памірці –, яке розмовляє на східноіранських мовах та на відміну від більшості таджиків сповідує шиїзм»:

- а) кулябське угруповання;
- б) гіссарське угруповання;
- в) гамарське угруповання;
- г) бадахшанське угруповання.

15. В якій африканській країні в 60-70-х роках ХХ ст. сформувався «мобутизм» як культ особи та світська релігія?

- а) Нігерія;
- б) Уганда;
- в) Заїр;
- г) Судан.

ЗРАЗОК ВАРІАНТА МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ № 2

1. З'ясуйте специфіку табу як психофізіологічного механізму влади в традиційному суспільстві.

2. Проаналізуйте структуру влади та управління в державі ацтеків.

3. Вкажіть правильні відповіді:

1. Вчення про дарообмін було сформульовано в роботах французького антрополога та соціолога:

- а) Еміля Дюркгейма;
- б) Марселя Мосса;
- в) Жоржа Баландьє;
- г) Марка Абеле.

2. Доповніть речення: «Радянський дослідник Лев Куббель виділяв три варіанти політогенезу: військовий, ... та плутократичний»:

- а) аристократичний;
- б) мирний;
- в) східний;
- г) демократичний.

3. Доповніть речення: «У країні Луба (Африка) царі володіли «...» – особливою субстанцією, яка міститься в крові та дає право на владу»:

- а) булопве;
- б) сульде;
- в) ману;
- г) окі.

4. За традицією Молодший жуз у казахів постачав країні:

- а) правителів;
- б) поетів;
- в) філософів;
- г) воїнів.

5. В якій африканській країні в 60-70-х роках ХХ ст. сформувався «мобутизм» як культ особи та світська релігія?

- а) Нігерія;
- б) Уганда;
- в) Заїр;
- г) Судан.

**ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ
ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ
(ІСПИТ / денна форма навчання)**

1. Предметна сфера та завдання політичної антропології.
2. Взаємозв'язок політичної антропології з іншими науками.
3. Теоретичні методи політичної антропології.
4. Емпіричні методи політичної антропології.
5. Витоки політичної антропології. Еволюціонізм.
6. Британський функціоналізм.
7. Французький структуралізм.
8. Американський неоеволюціонізм.
9. Теорії політогенезу (Е.Сервіс, М.Фрід, Р.Адамс, Ж.Баландье).
10. Дискусії довкола азіатського способу виробництва в СРСР.
11. Потестарно-політична етнографія в СРСР.
12. Становлення політичної антропології в Російській Федерації.
13. Політико-антропологічні теорії виникнення держави.
14. Сутність та основні ознаки держави (інтегративний та конфліктний підходи).
15. Ранньодержавні утворення.
16. Первинні та вторинні держави.
17. Шляхи еволюції державних утворень.

18. Альтернативи державним утворенням (античний поліс, кельтський опідум, кочівничі «імперії»).
19. Табу як психофізіологічний механізм влади.
20. Алгоритми аномальної поведінки суб'єктів влади.
21. Влада і Час в традиційному суспільстві.
22. Престижна економіка в доіндустріальних суспільствах.
23. Влада-власність в традиційних суспільствах.
24. Економічні функції влади в доіндустріальних суспільствах (контроль над ресурсами, обміном і торгівлею, ремеслом).
25. Спорідненість і роди як підстава нерівності та влади в традиційному суспільстві.
26. Родова динаміка в традиційних суспільствах.
27. Лад і субординація в традиційних суспільствах.
28. Форми соціальної стратифікації та влада в традиційних суспільствах.
29. Діалектика традиціоналізму та модернізації на сучасному етапі.
30. Традиційний тип панування та особистісний характер влади (досвід ХХ – поч. ХХІ ст.).
31. Сакралізація влади на сучасному етапі.
32. Корупція як механізм політичної поведінки.
33. Кланові та родоплемінні структури на сучасному етапі.
34. Етнокультурні фактори політичного процесу на теренах пострадянського простору.
35. Особистісний характер влади на теренах пострадянського простору. Башизм.
36. Територіальна поведінка як підстава нерівності та влади.
37. Соціобіологічна дихотомія «свої – чужі» як фактор потестарно-політичних відносин.
38. Агресивна поведінка як фактор потестарно-політичних відносин.
39. Статева та гендерна нерівність як фактор потестарно-політичних відносин.
40. Вікова нерівність як фактор потестарно-політичних відносин.
41. Концепція традиційної влади М.Вебера.
42. Організаційно-управлінські функції влади в традиційному суспільстві.
43. Перерозподільчі функції влади в традиційному суспільстві. Редистрибуція.
44. Військово-організаційні функції влади в традиційному суспільстві.
45. Лідерство в ранньоземлеробських суспільствах. Інститут бігмена.
46. Вождизм: сутність та типологія.
47. Альтернативи вождизму (гірські народи, давньогрецькі поліси).
48. Правитель як центральна постать сакралізації влади (концепція Дж.Фрезера).
49. Архітектурна символіка влади.
50. Символічні атрибути монархічної влади.
51. Тварини як символи влади.
52. «Тіло» як символ влади.
53. Ім'я як символ влади.
54. Символічна атрибутика владних відносин у посттрадиційних суспільствах.
55. Найдавніші суспільства: мисливці та збирачі.
56. Скотарські та аграрні суспільства.

57. Соціальна структура давньоацтекського суспільства.
58. Структура влади та управління в державі ацтеків.
59. Соціальна структура древніх майя.
60. Структура влади та управління в містах-державих майя.
61. Соціальна структура древніх інків.
62. Структура влади та управління в імперії інків.
63. Суспільства «третього світу».
64. Нові індустріальні країни.
65. Історичні ступені культури за Л.Морганом.
66. Характерні риси ірокезького роду.
67. Політична організація ірокезької конфедерації.
68. Характерні риси давньогрецького роду.
69. Політична організація давньогрецького суспільства за реформами Солон та Клісфена.
70. Характерні риси давньоримського роду.
71. Політична організація римського суспільства Царського періоду.
72. Характерні риси кельтського роду.
73. Характерні риси германського роду.
74. Утворення держави в германців та політична організація Франкського королівства.
75. Цивілізація та виникнення держави за Л.Морганом.

**ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ
ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ
(ЗАЛІК / заочна форма навчання)**

1. Предметна сфера та завдання політичної антропології.
2. Взаємозв'язок політичної антропології з іншими науками.
3. Методи політичної антропології.
4. Витоки політичної антропології. Еволюціонізм.
5. Британський функціоналізм.
6. Французький структуралізм.
7. Американський неоеволюціонізм.
8. Теорії політогенезу (Е.Сервіс, М.Фрід, Р.Адамс, Ж.Баландье).
9. Дискусії довкола азіатського способу виробництва в СРСР.
10. Потестарно-політична етнографія в СРСР.
11. Становлення політичної антропології в Російській Федерації.
12. Територіальна поведінка як підстава нерівності та влади.
13. Агресивна поведінка як фактор потестарно-політичних відносин.
14. Статева та гендерна нерівність як фактор потестарно-політичних відносин.
15. Вікова нерівність як фактор потестарно-політичних відносин.
16. Концепція традиційної влади М.Вебера.
17. Організаційно-управлінські функції влади в традиційному суспільстві.
18. Перерозподільчі функції влади в традиційному суспільстві. Редистрибуція.
19. Військово-організаційні функції влади в традиційному суспільстві.
20. Лідерство в ранньоземлеробських суспільствах. Інститут бігмена.

21. Вождизм: сутність та типологія.
22. Альтернативи вождизму (гірські народи, давньогрецькі поліси).
23. Політико-антропологічні теорії виникнення держави.
24. Сутність та основні ознаки держави (інтегративний та конфліктний підходи).
25. Ранньодержавні утворення.
26. Первинні та вторинні держави.
27. Шляхи еволюції державних утворень.
28. Альтернативи державним утворенням (античний поліс, кельтський опідум, кочівничі «імперії»).
29. Правитель як центральна постать сакралізації влади (концепція Дж.Фрезера).
30. Архітектурна символіка влади.
31. Символічні атрибути монархічної влади.
32. Тварини як символи влади.
33. Ім'я як символ влади.
34. Символічна атрибутика владних відносин у посттрадиційних суспільствах.
35. Діалектика традиціоналізму та модернізації на сучасному етапі.
36. Традиційний тип панування та особистісний характер влади (досвід XX – поч. XXI ст.).
37. Сакралізація влади на сучасному етапі.
38. Корупція як механізм політичної поведінки.
39. Кланові та родоплемінні структури на сучасному етапі.
40. Історичні ступені культури за Л.Морганом.
41. Характерні риси ірокезького роду.
42. Політична організація ірокезької конфедерації.
43. Характерні риси давньогрецького роду.
44. Політична організація давньогрецького суспільства за реформами Солон та Клісфена.
45. Характерні риси давньоримського роду.
46. Політична організація римського суспільства Царського періоду.
47. Характерні риси кельтського роду.
48. Характерні риси германського роду.
49. Утворення держави в германців та політична організація Франкського королівства.
50. Цивілізація та виникнення держави за Л.Морганом.

9. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

9.1. Основна література:

5. Крадин Н.Н. Политическая антропология : Учебное пособие / Николай Николаевич Крадин. – М. : Ладомир, 2001. – 213 с.

9.2. Додаткова література:

16. Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави. У зв'язку з дослідженнями Льюїса Г. Моргана / Фрідріх Енгельс. – К. : Політвидав України, 1981. – 186 с.

25. Эванс-Причард Э.Э. Нуэры. Описание способов жизнеобеспечения и политических институтов одного из нилотских народов / Эдвард Эван Эванс-Причард. – М. : Наука. Главная редакция восточной литературы, 1983. – 236 с.

9.3. Internet-джерела:

26. Блок М. Короли-чудотворцы. Очерк представлений о сверхъестественном характере королевской власти, распространенных преимущественно во Франции и в Англии [Электронный ресурс] / Марк Блок. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Blok/index.php

10. ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Мінімальний бал для отримання позитивної оцінки – 50, максимальний – 100	Оцінка за розширеною Національною шкалою (іспит / залік)	Критерії знань	Оцінка за шкалою ECTS
90 та вище	відмінно	Студент виявляє початкові творчі здібності, самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, оцінює окремі нові факти, явища, ідеї; знаходить джерела інформації та самостійно використовує їх відповідно до цілей, поставлених викладачем дисципліни. Студент вільно висловлює власні думки, визначає програму особистої пізнавальної діяльності, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особисту позицію щодо них; без допомоги викладача знаходить джерела інформації і використовує одержані відомості відповідно до мети та завдань власної пізнавальної діяльності. Студент використовує набуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях.	A
80-89	дуже добре	Студент вільно (самостійно) володіє вивченим обсягом матеріалу, в тому числі застосовує його на практиці; вільно розв'язує завдання в стандартних ситуаціях, самостійно виправляє, допущені помилки, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу дисципліни.	B

65-79	добре	Студент вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати її на практиці, контролювати власну діяльність, виправляти помилки і добирати аргументи на підтвердження певних думок під керівництвом викладача.	C
55-64	задовільно	Студент може відтворити значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, за допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, порівнювати, робити висновки, виправляти допущені помилки.	D
50-54	достатньо	Студент володіє матеріалом на рівні, вищому за початковий, здатний за допомогою викладача логічно відтворити значну його частину.	E
35-49	незадовільно	Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу з дисципліни.	FX
1-34	неприйнятно	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів дисципліни, що позначаються ним окремими словами чи реченнями.	F

Згідно рішення Вченої ради УжНУ від 25 березня 2010 р. та «Тимчасового положення про систему оцінювання навчальної діяльності, порядок переведення, відрахування та поновлення студентів, які навчаються за кредитно-модульною системою організації навчального процесу в УжНУ» (від 15 лютого 2007 р.) навчальна діяльність студента оцінюється наступним чином.

Для лекційно-практичних, лекційно-лабораторних або лекційно-семінарських дисциплін 50 % балів оцінки модульного контролю виставляє лектор на підставі результатів перевірки рівня засвоєння

теоретичного матеріалу дисципліни (теоретичний компонент оцінки). Теоретичний компонент оцінки складається з сумарних результатів проведених викладачем контрольних робіт.

50 % балів (практичний компонент) виставляє викладач, який веде практичні, лабораторні або семінарські заняття. Практичний компонент оцінки модульного контролю лекційно-практичних, лекційно-лабораторних або лекційно-семінарських дисциплін складає поточна успішність – усні та письмові відповіді під час занять (не більше 30 % балів), оцінка письмових домашніх завдань або підготовки, виконання та захисту лабораторних робіт (не більше 20 % балів).

За звичайний (недиференційований) залік національна оцінка «зараховано» відповідає оцінці від 50 до 100 балів (за 100-бальною шкалою), а оцінка «незараховано» – від 35 до 49 балів.

За результатами двох модульних контролів визначається підсумкова семестрова оцінка успішності студента (середній бал за два модульні контролі) з кожної навчальної дисципліни за 100-бальною шкалою та виставляється державна оцінка за розширеною національною шкалою («відмінно», «дуже добре», «добре», «задовільно», «достатньо», «незадовільно») відповідно до шкали переведення балів.

Студент, який отримав до 34 балів (за розширеною національною шкалою – «неприйнятно») не допускається до складання іспиту / заліку та повинен відпрацювати матеріал з дисципліни в установленому порядку.

Інформація про підсумкову успішність студентів з навчальної дисципліни за семестр подається викладачем у деканат.

Змістові модулі предмету «Політична антропологія» оцінюються наступним чином:

Модульна контрольна робота	Оцінка за роботу на практичних заняттях	Самостійна та індивідуальна робота студента	Всього
50 балів	30	20	100

Семестрова оцінка є результатом середнього арифметичного балів двох змістових модульних контролів (наприклад, студент за результатами першого модульного контролю набрав 80 балів; за результатами другого модульного контролю отримав 90 балів; семестрова оцінка у подібному випадку виставляється так: $(80+90) / 2 = 85$ (за шкалою ECTS – «В»; за розширеною національною шкалою – «дуже добре»).

ДОДАТОК В
ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ КОМПЛЕКСНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ
(ККР)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи
проф. Сливка О.Г.

«.....» 2012 р.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою факультету суспільних
наук УжНУ

протокол № ____ від _____ 2012 р.

Голова Вченої Ради, декан факультету
доц. Остапець Ю.О.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Методичною комісією факультету суспільних
наук УжНУ

протокол № ____ від _____ 2012 р.

Голова методичної комісії

доц. Пелін О.В

ПАКЕТ КОМПЛЕКСНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПОЛІТИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ»

Галузь знань: 0301 – Соціально-політичні науки

Напрямок підготовки: 6.030104 – Політологія

Розглянуто на засіданні
кафедри політології УжНУ

Протокол № ____ від _____ 2012 р.

Зав. кафедри політології
канд.політ.наук,
доц. Остапець Ю.О.

Розробник:
доц. Зан М.П.

Ужгород – 2012

ЗМІСТ

1.	Склад робочої групи з підготовки пакету комплексної контрольної роботи (ККР)	3
2.	Рецензія на пакет комплексної контрольної роботи	4
3.	Анотація до пакету ККР навчальної дисципліни	6
4.	Тематичний план навчальної дисципліни	7
5.	Контрольні завдання ККР (25 варіантів)	8
6.	Список літератури	9
7.	Критерії оцінки виконання ККР	10

СКЛАД РОБОЧОЇ ГРУПИ З ПІДГОТОВКИ ПАКЕТУ КОМПЛЕКСНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ (ККР)

Голова робочої групи:

голова циклової комісії спеціальних дисциплін
напряму підготовки 6.030104 – Політологія
доц. Зан М.П.

Члени робочої групи:

доц. Ключкович А.Ю.
викл. Мелеганич Г.І.

РЕЦЕНЗІЯ

на пакет комплексної контрольної роботи

Комплексна контрольна робота (ККР) розроблена для студентів I курсу напряму підготовки 6.030104 – «Політологія» факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет» з метою перевірки залишкових знань за попередній семестр.

Папка документів ККР включає анотацію, тематичний план навчальної дисципліни, список літератури, критерії оцінювання та 25 варіантів контрольних завдань, кожен з яких містить по 3 рівні складності. Кожен варіант складається з восьми тестових завдань (1 рівень складності) та письмових завдань (2 і 3 рівень складності). Варіанти завдань мають рівномірне навчальне навантаження. Термін виконання кожного варіанту передбачає 1,5 академічних годин.

Змістом завдань передбачено перевірку знань студентів про об'єкт, предмет, основні категорії та структурні складові навчальної дисципліни «Політична антропологія». Належна увага приділяється базовим категоріям сучасної політико-антропологічної науки, а також ролі цієї дисципліни в контексті вивчення сучасних процесів модернізації та політичних процесів у посттрадиційних суспільствах, враховуючи насамперед досвід країн пострадянського простору.

Наведені критерії оцінки виконання ККР відбивають вимоги, повноту та правильність виконання завдань, враховують здатність студента диференціювати, інтегрувати та уніфікувати знання, застосовувати принципи та методи дисципліни у конкретних ситуаціях, логічно та послідовно викладати матеріал.

Комплексна контрольна робота з навчальної дисципліни «Політична антропологія» складена методично грамотно, характеризується ясністю формулювань та конкретністю поставлених завдань. Вони відповідають програмовим вимогам і заслуговують на схвальну оцінку.

Пакет ККР з навчальної дисципліни «Політична антропологія» рекомендується до використання у навчальному процесі в ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Завідувач кафедри теорії
та історії політичної науки
Львівського національного
університету імені Івана Франка

проф. В.М. Денисенко

АНОТАЦІЯ ДО ПАКЕТУ ККР НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Комплексна контрольна робота – це перелік формалізованих завдань першого (репродуктивного) рівня, вирішення яких потребує умінь застосовувати інтегровані знання матеріалу та завдань другого (продуктивного) і третього (творчого) рівня для аналітичної роботи студента. Тривалість виконання ККР становить 90 хвилин.

Формою контролю завдань першого рівня є тестові завдання, другого і третього рівня – письмова робота.

Призначення пакету ККР – об'єктивна оцінка знання студентами професійної бази теоретичних знань та умінь щодо освоєння й ефективного використання аналітичної діяльності для реалізації практичних завдань у галузі політичної науки.

Зміст складових пакету ККР.

Пакет ККР «**Політична антропологія**» містить вимоги до знань та умінь студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».

Курс розрахований на один семестр та припускає попередню підготовку студентів як в галузі всесвітньої історії, так економічної і соціальної географії світу, предмету «Людина і суспільство».

Вивчення курсу вимагає навичок застосування методів аналізу, синтезу, індукції та дедукції, порівняння.

«Політична антропологія» є субдисципліною в структурі соціально-політичних наук. Спочатку вона була орієнтована на вивчення владно-управлінських відносин у традиційних суспільствах, а згодом перенесла свій інтерес на дослідження аналогічних відносин в індустріальному (постіндустріальному) суспільстві.

Навчальна дисципліна «Політична антропологія» поряд з політичною соціологією, політичною філософією, політичною психологією займається дослідженням сфери політики, але трактує її набагато ширше. Це визначається ставленням політичної антропології до категорії «влада». Якщо вище зазначені дисципліни в основному зводять владу до спеціалізованих інститутів управління, то політична антропологія розглядає її як відносини домінування, представлені на всіх рівнях суспільної ієрархії, включаючи міжособистісні стосунки.

Навчальна дисципліна «Політична антропологія» є інтегративною галуззю соціо-гуманітарного пізнання, яка тісно пов'язана з історією, суспільствознавством, етнологією. Це визначає її міждисциплінарний зміст та передбачає міжпредметні взаємозв'язки з іншими навчальними дисциплінами, які читаються на I курсі напряму підготовки «Політологія» («Всесвітня історія», «Історія зарубіжних політичних вчень», «Вступ до спеціальності»).

Використовуючи отримані в ході засвоєння курсу знання, студент повинен знайти широкий погляд на проблему потестарних (владних) відносин у суспільстві, що не зводиться тільки до політичної влади. Студент повинен розглядати сучасну політику як явище, що несе в собі сліди минулих

історичних епох. Тобто має аналізувати політичну сферу не тільки в соціальній площині, що зводиться до боротьби різних груп інтересів за владу, але і в соціокультурному та антропологічному (етнопологічному) вимірах.

Для виконання ККР з навчальної дисципліни «Політична антропологія» студент повинен

знати:

- об'єкт, предмет та методика дисципліни;
- історію становлення та основні напрямки наукових політико-антропологічних студій;
- зміст основних категорій дисципліни;
- суть та функції соціобіологічних основ нерівності та влади (територіальна та агресивна поведінка, статева та вікова нерівність, соціобіологічна дихотомія «свої – чужі»);
- механізми та основні вектори політогенетичних процесів та потестарних відносин у суспільстві;
- символіку та психологічні аспекти традиційної політичної культури (табу, девіантна поведінка лідерів, сприйняття часу тощо);

вміти:

- аналізувати особливості інституту лідерства в традиційному суспільстві (бігмен, чіфдом);
- орієнтуватися в проблематиці спорідненості, родової динаміки, взаємозв'язку соціальної стратифікації та влади в архаїчних суспільствах;
- розпізнавати особливості престижної економіки, влади-власності та економічних функцій влади в традиційному суспільстві;
- визначати специфіку соціальної організації, економічних основ та владно-управлінських моделей суспільств «третього світу» та нових індустріальних країн;
- готувати повідомлення та виступи на політико-антропологічну проблематику;
- давати критичну оцінку антропологічним чинникам політики в сучасних посттрадиційних та постколоніальних суспільствах через призму потестарно-етнографічного підходу.

Сформульовані в ККР питання охоплюють зміст навчальної дисципліни як складової освітньо-кваліфікаційної характеристики та освітньо-професійної програми майбутнього фаху політолога, викладача суспільних наук. За обсягом ККР містить практично всі навчальні елементи типової програми навчальної дисципліни «Політична антропологія».

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№	ТЕМА	Денна форма навчання			Заочна форма навчання		
		Лекції	Практичні заняття	Самостійна та індивідуальна робота	Лекції	Практичні заняття	Самостійна та індивідуальна робота
Змістовий модуль № 1. Історія та теорія політичної антропології							
13.	Предмет політичної антропології	2		4	2		6
2.	Становлення і розвиток політантропологічних досліджень	6		6	4		30
3.	Соціобіологічні основи нерівності та влади	2	4	6	2		10
4.	Влада і лідерство в традиційних суспільствах	4	4	8	2		10
5.	Спорідненість, соціальна стратифікація і влада	4	2	8			
Змістовий модуль № 2. Потестарно-політичні відносини та політогенез							
6.	Економічна антропологія доіндустріального суспільства	2	4	6			
7.	Потестарні відносини та політогенетичні процеси	6	4	8	2		26
8.	Психологічні аспекти традиційної політичної культури	4	4	8			
9.	Політико-антропологічний дискурс символіки владних відносин	2	4	8	2		26
10.	Типи традиційних суспільств: минуле та сьогодення		6	8			
11.	Політична антропологія і сучасність	4	4	8	2		26
ВСЬОГО:		36	36	78	16		134

КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ККР з навчальної дисципліни «Політична антропологія»
для студентів I курсу напрямку підготовки «Політологія»

Варіант 1

Час проведення – 90 хв.

Завдання першого рівня. Визначте одну правильну відповідь із восьми запропонованих.

1. Представниками якої наукової традиції були Броніслав Малиновський, Альфред Редкліф-Браун, Едвард Еванс-Прічард?

- а) британського функціоналізму;
- б) французького структуралізму;
- в) американського неоеволюціонізму;
- г) потестарно-політичної етнографії.

2. Механізм розподілу матеріального продукту в традиційному суспільстві по горизонталі прийнято називати:

- а) реципрокацією;
- б) редистрибуцією;
- в) полюддям;
- г) кормлінням.

3. До ескімоського типу спорідненості належать:

- а) маорі;
- б) кроу;
- в) інуїти;
- г) навахо.

4. За традицією Середній жуз у казахів постачав країні:

- а) правителів;
- б) митців;
- в) інженерів;
- г) воїнів.

5. У своїй праці «Економіка кам'яного віку» Маршалл Салінз описав інститут феномен неспадкової влади:

- а) вождів;
- б) бігменів;
- в) помічників вождів;
- г) старійшин.

6. Лінійну модель залежності між управлінням під час будівництва іригаційних споруд та владою у своїх дослідженнях запропонував:

- а) Карл Каутський;
- б) Людвіг Гумплович;
- в) Карл Вітфогель;
- г) Джеймс Фрезер.

7. Магнетичні, надприродні якості ханів у монголів називали:

- а) булопве;
- б) сульде;
- в) мана;
- г) окі.

8. Доповніть речення: «В рамках кланової системи таджиків особливе місце займають памірці –, яке розмовляє на східноіранських мовах та на відміну від більшості таджиків сповідує шиїзм»:

- а) кулябське угруповання;
- б) гіссарське угруповання;
- в) гамарське угруповання;
- г) бадахшанське угруповання.

Завдання другого рівня. Визначте етапи та зміст дискусії довкола азійського способу виробництва в Радянському Союзі.

Завдання третього рівня. Сформулюйте власну думку стосовно ролі вікової нерівності як фактору потестарно-політичних відносин традиційного, індустріального та постіндустріального типів суспільства.

Розглянуто на засіданні кафедри політології.

Протокол № _____ від « _____ » _____ 2012 р.

Завідувач кафедри, доц. _____ Ю.О. Остапець.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Блок М. Феодальное общество. Пер. с фр. М.Ю. Кожевниковой / Марк Блок. – М. : Издательство им. Сабашниковых, 2003. – 504 с.
2. Восленский М.С. Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза / Михаил Сергеевич Восленский. – М.: «Советская Россия» совм. с МП «Октябрь», 1991. – 624 с.
3. Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави. У зв'язку з дослідженнями Льюїса Г. Моргана / Фрідріх Енгельс. – К. : Політвидав України, 1981. – 186 с.
4. Леви-Строс К. Структурная антропология / Клод Леви-Строс. – М. : Наука, 1983. – 536 с.
5. Мердок Дж.П. Социальная структура. Пер. с англ. А.В. Коротаева / Джордж Питер Мердок. – М. : ОГИ, 2003. – 608 с.
6. Салинз М. Экономика каменного века / Маршалл Салинз. – М. : ОГИ, 2000. – 296 с.
7. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство / Пер. з нім. / Фердинанд Тьоніс. – К. : Дух і Літера, 2005. – 262 с.
8. Фрезер Дж.Дж. Золотая ветвь: Исследование магии и религии / Пер. с англ. / Джеймс Джордж Фрезер. – М.: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 1998. – 784 с.
9. Эванс-Причард Э. История антропологической мысли / Эдвард Эванс-Причард; Пер. с англ. А.Л. Елфимова; Ст. А.А. Никишенкова. – М. : Вост. Лит., 2003. – 358 с.
10. Эванс-Причард Э.Э. Нуэры. Описание способов жизнеобеспечения и политических институтов одного из нилотских народов / Эдвард Эванс-Причард. – М. : Наука. Главная редакция восточной литературы, 1983. – 236 с.

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ВИКОНАННЯ ККР

- кожна правильна відповідь на завдання 1 рівня оцінюється в 5 балів, максимально можлива кількість балів – 40;
- максимально можлива кількість балів за правильну і повну відповідь на завдання 2 рівня складає 25 балів;
- максимально можлива кількість балів за правильну і повну відповідь на завдання 3 рівня складає 35 балів;
- максимально можлива кількість балів за правильні та повні відповіді на завдання 1, 2 і 3 рівня налічує 100 балів.

«ВІДМІННО» – студент вільно володіє вивченим навчальним матеріалом, вільно висловлює власні думки, творчо та переконливо аргументує особисту позицію, здатний дати правильні відповіді на питання 1 рівня та обґрунтовані відповіді на питання 2 та 3 рівня комплексної контрольної роботи. Загальна сума повинна складати 90 і більше балів.

«ДУЖЕ ДОБРЕ» – студент самостійно володіє вивченим обсягом матеріалу, в тому числі застосовує його на практиці; вільно розв'язує завдання 1 рівня, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу, розв'язуючи питання 2 рівня. Загальна сума має складати від 80 до 89 балів.

«ДОБРЕ» – студент здатний застосовувати вивчений матеріал на рівні стандартних ситуацій, наводити окремі приклади на підтвердження власних тверджень, вміє порівнювати, узагальнювати, здатний дати правильні відповіді на питання 1 рівня, обґрунтовані відповіді на питання 2 рівня, допускає прогалини в аргументуванні відповідей на питання 3 рівня комплексної контрольної роботи. Загальна сума повинна складати від 65 до 79 балів.

«ЗАДОВІЛЬНО» – студент володіє навчальним матеріалом на початковому рівні, виявляє знання і розуміння основних положень та категорій, за допомогою викладача може аналізувати матеріал, здатний дати правильні відповіді на питання 1 рівня та часткові відповіді на питання 2 та 3 рівня комплексної контрольної роботи. Загальна сума має складати від 55 до 64 балів.

«ДОСТАТНЬО» – студент володіє матеріалом на рівні, вищому за початковий, здатний логічно відтворити окрему його частину, даючи відповіді на питання 1 та 2 рівня. Загальна сума повинна складати від 50 до 54 балів.

«НЕЗАДОВІЛЬНО» – студент володіє навчальним матеріалом на матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу з дисципліни або на рівні елементарного розпізнавання, не виявляє здатність викласти думку (окремі слова, фрази не пов'язані смислом), не здатний дати правильні відповіді на питання комплексної контрольної роботи. Загальна сума має складати від 49 і менше отриманих балів.

КЛЮЧІ

правильних відповідей на завдання першого рівня

<i>Варіант</i>	<i>Номер завдання</i>							
	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>
<i>1</i>	а	а	в	б	б	в	б	г
<i>2</i>								
<i>3</i>								
<i>4</i>								
<i>5</i>								
<i>6</i>								
<i>7</i>								
<i>8</i>								
<i>9</i>								
<i>10</i>								
<i>11</i>								
<i>12</i>								
<i>13</i>								
<i>14</i>								
<i>15</i>								
<i>16</i>								
<i>17</i>								
<i>18</i>								
<i>19</i>								
<i>20</i>								
<i>21</i>								
<i>22</i>								
<i>23</i>								
<i>24</i>								
<i>25</i>								

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОРЯДОК ТА МЕТОДИКУ ПРОВЕДЕННЯ СЕМЕСТРОВИХ (КУРСОВИХ) ЕКЗАМЕНІВ І ЗАЛІКІВ В УЖГОРОДСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

1. Екзамен, залік (диференційований залік) є формами підсумкового контролю знань студентів з конкретної дисципліни в обсязі матеріалу, визначеного навчальною програмою. Екзамени та заліки складають студенти, яких не влаштовує підсумкова позитивна оцінка, виставлена викладачем за результатами модульних контролів, а також ті, хто отримав оцінку "незадовільно".

2. Екзамен - це форма підсумкового контролю рівня і якості засвоєння студентами теоретичних знань та практичних вмінь і навичок з окремої навчальної дисципліни.

3. Залік (диференційований залік) - це форма підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння студентом навчального матеріалу на підставі результатів практичних, семінарських або лабораторних занять, а в окремих випадках і з метою перевірки засвоєння студентом теоретичного матеріалу з дисципліни, де не передбачено складання екзамену. Диференційованим заліком оцінюються також результати захисту курсових робіт і проектів та виробничої (навчальної) практики.

4. Залік з навчальної практики виставляється з урахуванням виконаної студентом роботи та на підставі звіту. Залік з виробничої практики виставляється на підставі результатів захисту студентом звіту перед спеціальною комісією, визначеною кафедрою, за участю керівників практики. В комісії повинно бути не менше трьох осіб.

Диференційований залік з курсової роботи (проекту) виставляється на підставі її захисту перед комісією, затвердженою кафедрою, з участю керівника роботи (проекту).

5. До підсумкового контролю з конкретної дисципліни у виді заліку чи екзамену студент денної форми навчання допускається тоді, коли за кожний з модульних контролів він набрав не менше 35 відсотків можливих балів.

Якщо семестровий контроль з дисципліни передбачає проведення і заліку, і екзамену, то студент, який не склав зазначений залік, до екзамену з цієї дисципліни не допускається.

Студенти заочного відділення допускаються до участі в екзаменаційній сесії, якщо вони не мають заборгованості за попередній курс.

6. За результатами відповіді на екзамені та заліку виставляється оцінка. Результати екзаменів і диференційованих заліків оцінюються за семибальною шкалою ("відмінно", "дуже добре", "добре", "задовільно", "достатньо", "незадовільно", "неприйнятно"), а заліків - за двобальною ("зараховано", "не зараховано") і вносяться у відомість обліку успішності. У залікову книжку заносяться лише позитивні результати. До зазначених документів одночасно вносяться і оцінки згідно з європейською трансферною системою ECTS.

Працівники деканату усі результати заліків та екзаменів кожного студента фіксують у відповідному журналі, а позитивні результати - у навчальній картці студента.

Відомості успішності реєструються у спеціальному журналі і видаються викладачеві під розписку. Після закінчення екзамену чи заліку викладач зобов'язаний у день їх проведення повернути належним чином оформлену відомість у деканат. Передавати відомість через студентів та інших осіб забороняється.

7. Відповідно до положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу студенту, який за результатами усіх модульних рейтингових контролів набрав не менше 50 балів за 100-бальною шкалою (оцінки A,B,C,D,E за шкалою ECTS), виставляється оцінка без складання заліку чи екзамену. Проте такий студент за бажанням може скласти залік або екзамен з метою підвищення оцінки (рейтингу). У цьому випадку, незалежно від рівня виявлених студентом знань, залікова чи екзаменаційна оцінка не може бути нижчою за ту, яка була виставлена за результатами модульних контролів.

8. Екзамени проводяться в період екзаменаційної сесії в передбачені навчальним планом терміни згідно з розкладом, який складається з урахуванням пропозицій студентських груп. Розклад затверджується проректором з науково-педагогічної роботи і доводиться до відома студентів та викладачів не пізніше як за місяць до початку сесії.

Розклад складається з таким розрахунком, щоб на підготовку до екзаменів з кожної дисципліни було відведено, як правило, не менше 3-х днів на денному відділенні та принаймні один день на заочному.

Заліки на денному відділенні проводяться, як правило, до початку екзаменаційної сесії згідно з розкладом, затвердженим деканом факультету, а на заочному - під час заліково- екзаменаційної сесії.

Дострокове складання заліків та екзаменів забороняється. У виняткових випадках, при наявності вагомих причин, проректор з науково-педагогічної роботи (на заочному відділенні - декан факультету) може дозволити скласти заліки та екзамени достроково.

Якщо студент складає екзамен окремо від групи, то такий контрольний захід проводиться комісією із двох викладачів.

9. На екзаменах і заліках студенти пред'являють екзаменатору залікову книжку. В разі відсутності залікової книжки студент без дозволу декана факультету до складання заліку чи екзамену не допускається.

10. Екзамени проводяться за білетами, які затверджуються перед екзаменаційною сесією не пізніше як за місяць до її початку. Питання, які виносяться на заліки та екзамени не повинні виходити за межі програми; з ними викладач знайомить студентів на початку семестру. Екзамени проводяться в усній або письмовій формі за рішенням кафедри та у погодженні з деканатом. 11. Екзамен приймає викладач, який читає лекційний курс, залік - лектор або викладач, що проводив лабораторні, практичні або семінарські заняття. Для більшої об'єктивності у виставленні оцінки бажано, щоб на екзамені був присутній і викладач, який проводив практичні або семінарські

заняття. У разі відсутності лектора з об'єктивних причин завідувач кафедри призначає для приймання заліку або екзамену комісію.

Ректор, проректори з науково-педагогічної роботи, декани факультетів та їх штатні заступники, завідувачі кафедр мають право відвідувати екзамени і заліки та задавати студентам питання, не втручаючись у виставлення оцінок. Контроль за ходом екзаменів (заліків) здійснюють також працівники навчального відділу. Інші особи на екзамени і заліки не допускаються.

12. Під час проведення усного екзамену в аудиторії одночасно повинно знаходитись не більше шести студентів. Письмові екзамени проводяться по академічних групах.

13. При підготовці до усної відповіді або на письмовому екзамені студентам дозволяється користуватись навчальними програмами, а також з дозволу екзаменатора картами, таблицями, схемами, діаграмами і довідковою літературою. Іншими джерелами (підручниками, конспектами, спеціальною літературою) користуватися заборонено. У разі спроби скористатися шпаргалкою чи мобільним зв'язком студент усувається з екзамену (заліку) і йому виставляється незадовільна оцінка.

14. На екзамені повинна бути створена сприятлива морально-психологічна обстановка, яка дала б студентові можливість повністю висловити свою думку і виявити знання. На усному екзамені слід повністю вислухати відповідь студента на задане питання, не перебиваючи його, а потім уточнювати моменти, які студент не розкрив або розкрив не повністю чи неточно. Екзаменатор має право задавати студентові додаткові питання з тим, щоб мати більш повну картину щодо засвоєння ним програмового матеріалу, а також з метою більш об'єктивного оцінювання знань студента. Після відповіді студента на всі питання білета екзаменатор дає її стислий аналіз й обґрунтовує оцінку. Тривалість опитування одного студента, як правило, не повинна перевищувати 20 хвилин.

На виконання екзаменаційного завдання у письмовій формі відводяться дві астрономічні години. Тривалість проведення письмового екзамену у формі тестів визначається рекомендаціями до тестів, але не може перевищувати двох астрономічних годин. На письмові екзамени студентам видаються бланки зі штампом факультету. Письмовий екзамен проводиться у присутності двох викладачів.

15. Перевірка письмових екзаменаційних робіт з коротким їх аналізом повинна бути закінчена в день проведення екзамену, а відомість про його наслідки подана в деканат у той же день або зранку наступного дня. Екзаменатор зобов'язаний провести аналіз екзаменаційних робіт у присутності студентів групи (явка студентів на аналіз - добровільна). Після виставлення оцінок завідувач кафедри перевіряє на вибір не менше 10% робіт. Письмові екзаменаційні роботи студентів зберігаються на кафедрі протягом року.

Ліквідація академзаборгованості може проводитись як у письмовій, так і в усній формі.

16. Ключовою проблемою визначення рівня знань студентів є критерії оцінок. При цьому необхідно керуватися таким:

оцінку **«відмінно» (≥ 90 балів, А)** заслуговує студент, який

- всебічно, систематично і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;

- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;

- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;

- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;

- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;

- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку **«дуже добре» (80-89 балів, В)** - заслуговує студент, який

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;

- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;

- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправляє, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку **«добре» (65-79 балів, С)** заслуговує студент, який

- в загальному роботу виконав, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;

- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;

- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку **«задовільно» (55-64 балів, D)** - заслуговує студент, який

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;

- виконує завдання непогано, але з значною кількістю помилок;

- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;

- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку **«достатньо» (50-54 балів, E)** - заслуговує студент, який

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній

професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінку **«незадовільно» (35-49 балів, FX)** - одержує студент, який виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінку **«неприйнятно» (<35 балів, F)** - одержує студент, який

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи студента протягом семестру.

17. Студентам, які не з'явилися на екзамен (залік), у відомість успішності записується "не з'явився". У разі неявки з поважних причин (хвороба, службове відрадження, сімейні обставини тощо), підтверджених документально, деканат факультету встановлює індивідуальні терміни складання. Студенти, які не з'явилися на екзамен (залік) без поважних причин, вважаються такими, що одержали незадовільну оцінку.

18. Студенти, які одержали під час сесії три незадовільні оцінки, відраховуються з університету. Рапорт щодо відраховування подає декан на ім'я ректора.

Студентам, які під час сесії одержали не більше двох незадовільних оцінок, дозволяється ліквідувати академзаборгованість у терміни, визначені ректоратом. Повторне складання екзаменів та заліків допускається не більше двох разів з кожної дисципліни: один раз викладачеві, другий - комісії під головуванням зав.кафедри. Ліквідація академзаборгованості здійснюється згідно з графіком, затвердженим деканом факультету. Студенти, які не ліквідували академзаборгованість у встановлений термін, відраховуються з університету.

Повторне складання екзаменів та заліків з метою підвищення позитивної оцінки не дозволяється. Як виняток, проректор з науково-педагогічної роботи може дозволити перескласти один екзамен чи залік студентові випускного курсу, якщо той претендує на одержання диплома з відзнакою.

19. Студенти, які повністю виконали вимоги навчального плану відповідного курсу, успішно склали всі екзамени й заліки, розпорядженням декана факультету переводяться на наступний курс. Відмітки про переведення студента на наступний курс робляться у навчальній картці та в заліковій книжці студента.

20. Студент, який з поважної причини (хвороба, тривале відрадження) не виконав навчального плану, може бути залишений на тому ж курсі повторно, що оформляється наказом ректора університету.

Студент, залишений на повторне навчання, повинен знову прослухати курс лекцій, виконати лабораторні й практичні роботи і скласти заліки та екзамени. Оцінки "відмінно", "дуже добре" та "добре" з тих дисциплін, з яких

навчальна програма не змінювалась, та окремі заліки можуть бути студенту перезараховані деканом факультету.

21. Підсумки екзаменаційних сесій і пропозиції щодо вдосконалення навчального процесу обговорюються в студентських групах, на засіданнях кафедр, рад факультетів та Вченої ради університету.

22. Порядок проведення державних екзаменів, а також особливості складання заліків та екзаменів студентами, що навчаються в екстернаті, регламентуються окремими положеннями.

Схвалено Науково-методичною радою УжНУ 19 жовтня 2011 р.,
протокол №4, та затверджено наказом ректора від 30 грудня 2011 р.
№215/01-03